

*Iancu Laura***Isten madarai***Nagygalambfalva gyászára,
Kányádi Sándor emlékére*

A bajban nem szeretek
imádkozni
ilyenkor túl nagy az Isten
és elfordult arccal
néz maga elé
két fecske lármáját
figyeli
nagyobb lehet köztük a baj
jobb kezemet bal tenyerembe
emelem
kőhajítás helyett
keresztet vetni

Hálát adhatunk a Fennvalónak azért, hogy a 2018. június 20-án életének 90. évében elhunyt Kányádi Sándort ismerhettük s hogy költészetében kapaszkodóra és vigaszra lehettünk. (A szerk.)

*Burján Emil***Vihar koszorúzta temetés**

Gyül Nagygalambfalva fölött szürke felhő,
míg rárímel több száz fekete esernyő,
nyitott sírt szentel meg, templomot, gyászmisét,
mennydörgés jelzi, hogy nagy-nagy a veszteség.

Két villám fog téged zárójelük közé.
Tiéd volt a csűrkert, most urnád az övé,
morzsányit hozunk e testtelen magányból.
Égi-földi vándor vagy Kányádi Sándor.

Forrás: MTI Fotó: Czeglédi Zsolt

Finta Éva

Sic Fata Volunt**(Főhajtással Kányádi Sándornak)*

fától fáig
állomásig
diófától almafáig
vasúti sínekre vetve
önnönmagával keresztbe
tájon ahol annyi lélek
emlékezi a vidéket
fejfák kereszttek közt járva
vénül az ember magára
nyelvét mézesíti ajka
nyelve anya is meg dajka
anyatejen nevelkedett
szerelem lesz a szeretet

fától fáig
állomásig
Szapolyai János-ágig
megy vissza a történelem
fakereken fémkereken
egy országnak két királya
török Habsburg úgyse bánja
mint mikor harangok kongnak
reánk ellenséget ronttat
Ferdinánd és János ki-ki
saját pecsenyét süssi
így maradunk kettévágva
Buda s Erdély tartománya

fától fáig
állomásig
kiáltó szó ami vásik
mint a köröm mint a fogak
rojtosodik széjjelszakad
mint vize a Küküllőnek
sodródik bennünk a főzet
a kifundált történelem
méregkeverő gyötrelem
indián dal votják ének
csángó siratja a létet
Bécsig is eljut a gyásza
amíg széjjelkiabálja

fától fáig
zöldhatárig
irgalmatlan sötét ásít
ragadozó pokol mélye
gyomrában a múlás népe
Janus Pannonius pedig
hazahozta érdemeit
csak hogy Nagyvárad is oda
Krisztusnak ecet a bora
én Istenem jó Istenem
Téged kérni is gyötrelem
vétessék el legfőképpen
minden székelytől a szégyen

* „A sors akarta így” – Jagelló Izabella nevéhez kapcsolódó legenda értelmében a száműzött királyné véste egy tölgyfába a Meszesi-kapunál „SFV” rövidítéssel lengyelországi bujdosása előtt.

Szakolczay Lajos

Sanyi*Emlékezés Kányádi Sándorra*

Ötven éve, régi ismeretség, csak így szólítottam: Sanyi, akárcsak Csoórit, noha mindkettő – tapasztalatom szerint, ahogyan hallottam – jobbára „mély hangzással”, Sándorként tiszteltetett. Soha nem tette szóvá, soha nem tiltakozott a becézés ellen. Nyilván gondolta, szólítson ez a „gyüttment” ahogyan akar – 1967-ben ismeretlenül, fiatalon, egy véletlen folytán csöppentem bele a kolozsvári író társaságba (Palocsay Zsiga felesége hívott meg férje nagyszabású születésnapjára) –, egy a fontos, a pesti süvölvény adja meg az idősebbnek a neki kijáró tiszteletet.

Én nagyon is megadtam. Leginkább avval, hogy ától cettig ismertem – kell-e ennél nagyobb kalapemelés – az írók műveit. Könyvet, folyóiratot, újságot, mindent. Készültem a pályára, ezért már akkor a romániai, a csehszlovákiai és a jugoszláviai magyar könyvektől és folyóiratoktól – elvéve egy-két nyugati „tiltott” kiadvány is beszélgetett – roskadoztak a polcaim. Nemcsak a klasszikusokat, lett légyen Erdélyről szó, Tamásit, Kós Károlyt, Dsidát, Reményik Sándort, hosszú a sor, olvastam, hanem a magasságukba igyekvőket, Kányádit, Székely Jánost, Páskándi Gézátt és a hatvanas évek elején indult *Forrás* fiataljait, Lászlóffy Aladárt, Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Bálint Tibort, Szilágyi Istvánt is. A kolozsvári *Utunk*, a marosvásárhelyi *Igaz Szó* és hamarosan a bukaresti *A Hét* mindennapi eledelem volt.

Első utam, 1967 őszén, azért is emlékezetes számomra, mert éjjel az állomáson – Fazakas Csilla kérését teljesítve – Szilágyi István, a később világhírűvé vált *Kő hull apadó kútba* című regény szerzője fogadott. Jó betoppanás!

A nevezetes születésnap bulin az öregektől (Kacsó Sándor) a fiatalabbakig ezren voltak a Fazakas János-házban (Sincai nr.7.) – Zsiga, az orvosprofesszor, akinek Szilágyi Domokos ajánlott verset, lányát vette feleségül –, én csak ámultam a reggelig tartó ünneplés (köszöntők, humoros performanszok) gazdagságán. Többek közt Páskándi remekelt a Him nyuszt a nő nyestnek című Palocsay-paródia előadásával. (Másnap vele találkoztam először a Fő téren, s kérésemre akkor írta be vinilin borítójú füzetembe a Kinek a jánya vót apád? Gellért Sándor-paródiát.)

Hogy Kányádival mikor találkoztam először, nem nagyon emlékszem (gondolom a *Napsugár* szerkesztőségében), de egy biztos: a kilencvenéves Kós Károly köszöntése előtt (1973. december 15. fénykép van róla) már sok rántottát megettem reggelként a Calea Horea nr. 48. alatti lakásukon. „Hány tojásból kérsz, gyere, Ruttkai Évának is rántottát sütöttem.”

Csak hézagosan írtam naplót, de az egyik ilyen bejegyzés szerint (1976. márc. 17. szerda) voltam olyan pofátlan, hogy hajnali négy óra harminckor – a vonat érkezése után fél háromtól fél ötig az éjszakai Kolozsváron sétáltam – csöngettem az ajtaján. Kilencig, közben rántotta, meghánytunk-vetettünk mindent, de Kántor Lajoséknál még aznap délelőtt újra találkoztunk. Írók, képzőművészek, színház (Sütő: *Csillag a máglyán*), *Utunk* szerkesztősége, *Korunk* szerkesztősége, az akkori látogatás négy napja alatt így ment ez rogyásig. (Március 20-án az Astoria Szállóban hajnali fél háromtól háromig például Gálfalvi Gyurkával és az orvos Szurkos Pistával beszélgettem.)

Ez idő tájt történt, hogy Kányádi kisebbik gyermekét, Andrist (aki ma Párizsban tudós professzor) az ölembe ültettem, és gyermekdalokkal szórakoztattam (dokumentum: 90 perces magnófelvétel, később egyik darabja, a *Képezzünk* egy kereket, vegyük be az egeret... valamely mesekönyvbe is bekerült). De általában órákat beszélgettünk. Minthogy színészi hajlamai is voltak, nem véletlenül akart fölülni Thália szekérére, szívesen adott elő történeteket, életképeket, anekdotákat. Fáradtan is ittam minden szavát.

Egyetlenegyszer azonban a kolozsvári lakásában előfordult, meseregényéből olvasott föl egy fejezetet (egérke, villamos, kalauz), hogy a fotelban ülve elbóbiskoltam. Éreztem, hogy itt a vég („csak nem történik meg velem az a szégyen, hogy elalszom”), ám egy ordítás – „te alszol? – kijózanított. Fölálltam, és a szoba közepén, egymással szemben, délutántól éjfélig folytattuk a disputát. Nem volt olyan eset, hogy nem kísért volna „hazáig”, a Continental Szállóig. Beszélgettünk. Megfordultunk a Fő téren, s kísértem vissza a Calea Horea 48-ig. Majd újból vissza. Beszélgettünk. Igaz, mindig jött mögöttünk egy árnyalak (gondolom a Securitate szíves intézkedésére), de nem nagyon törődünk az éjszakai kísérettel.

A hetvenes évek közepén az *Új Írás* szerkesztőségében dolgoztam, s így segíthettem Kányádi legnagyobb versének, a *Halottak napja Bécsben* című poéma teljes szövegének a megjelentetésében. Tudniillik a cenzúra a költeményből kivette azt részt (sem a *Szürkület* című kötetben nem jelenhetett meg, sem a bukaresti kiadású vers-hanglemezen), amelyben a költő nemzetiségi-kisebbségi politikusként Mátyáshoz, az igazságoshoz fohászkodik, hogy vessen már véget a romániai magyarság szenvedésének. Juhász Ferenc, a folyóirat főszerkesztője – nem tudni, hogy Aczél György tanácsára-e vagy csak óvatokodásból – a kiszedett anyag megjelenését hónapról hónapra késleltette, ám végül mégiscsak napvilágot látott a szenzációs mű. (Amely a rendszerváltás után természetesen a honi kiadású könyvekben is visszanyerte eredeti formáját.)

Kányádi Magyarországra települvén, minthogy kolozsvári lakását elorozta a „hivatalosság”, lubickolt a jól megérdemelt elismerésben. Több városban Benedek Elek-kutat alapított, adózván Benedek apó gyermekszeretetének, s számtalan ki-

tüntetésnek lett birtokosa. Nálunk is fáradhatatlanul járta a városokat, falvakat, iskolákat, hogy a fiatalokat beolthassa a költészet, a vers, a magyar nyelv szeretetével. Műveltséget alapozott? Erkölcsi tettet hajtott végre.

Többször meglátogattott bennünket Bocskai úti lakásunkban, s feleséggel, Faragó Laurával mi is többször – sajnos, a legszívesebb invitálásra is nem elég-szer – vendégeskedtünk az Attila utcai lakban. Humorral telített, rejtélyes alakja – mit akart, miért, sosem derült ki – számomra néha megfejthetetlen volt. Csak egy példa! Az utcán találkozáva elújságolta, hogy van egy érdekes új verse, a *Kuplé a vörös villamosról*. A Bocskai úti otthonunkban kötöttünk ki, s evés és italozás közben elkértem az opuszt. A kéziratot avval tettem az aktatáskámba, hogy másnap a *Kortárs* szerkesztőségében elújságolom a szenzációt. Valamiért ki kellett mennem a szobából, s barátom közben a gépelt lapokat, nyilván Laura sem figyelt, „visszalopta”. Hányadik érzékem sugallta, hogy később nézzek bele a táskába, ott van-e a kézirat. Nem volt ott. Erre ordítani kezdtem, hogy mit képzelsz, adod és visszaveszed? Végül sikerült a vers birtoklása (meg is jelent a *Kortársban*).

Noha nagyon szerettem, sajnálom, hogy az utóbbi években (leszámítva a véletleneket), csak keveset találkoztunk. Sanyi alakja mindjobban átszellemült. Angyali türelmű, már ami a vendéget illeti, beszélgetésekben élte ki magát. Délután fél kettőkor betoppantunk hozzá, feleségem hamarosan eltávozott (akkor még tanított a zeneiskolában), beszélgettünk, én fél hatkor fölálltam, erre ő: „hová mész?” Feleltem: „indulok haza”. Megrökönyödve mondta, „nem tudunk még egy kicsit koccintani?” Visszaültem a fotelba, beszélgettünk. Éjjel fél tizenkettőkor fölálltam, hogy megyek haza. Erre ő: „nem tudsz itt maradni? Aludj itt, valamit fölolvassok.”

Fölöttébb ragaszkodott a régi ismerősökhöz, barátokhoz. Humorommal én sem kíméltem, amikor azt mondtam feleségének: „Magdikám, az öregember helyett nem nekem kellett volna elvennem téged?” „Hagyd el, Lajos!” És jót nevetett.

Mindezekből mit vitt a mennyei útra, föltehetőleg ott is boldog lesz, nem tudhatni. A *Vannak vidékek* nyilván az angyalok között is kedvelt olvasmány lesz. 1973. december 15-én – hiszen épp aznap köszöntöttük Kós Károlyt – a Bethlen Gábor arcképével (metszet) díszített levelezőlapra az alábbiakat írta: „Vannak vidékek ahol / a fölösleges / kutya- s macskakölyköket / vízbe ölik vagy elevenen / eltemetik /de mielőtt még a szemük / kinyílt volna //de mielőtt még a szemük kinyílt volna”.

A kötetben nyomtatott vers alatt a dátum: 1974. Az általam féltve őrzött kézírásos levelezőlap viszont tanúsítja, hogy ez az erkölcsi figyelmeztetés már előző évben is megvolt.

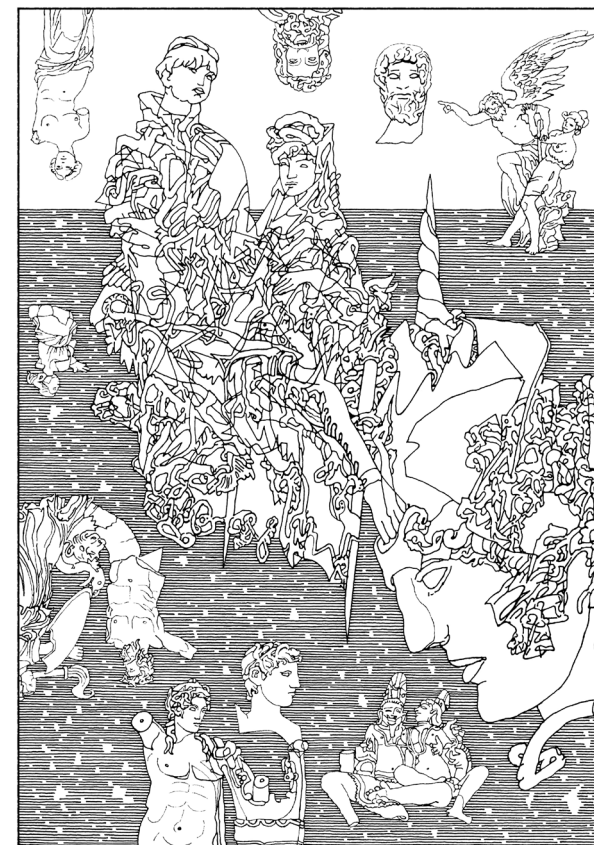
Sanyi, hintázzál az angyalokkal!

Tamás Tímea Szürkületkor

egyszer egy este igen egy torontói őszi este volt pedig lehetett volna nagygalambfalvi is úgy esett az eső akár ott a galambfalvi állomáson mikor megáll a vonat és letörlöm úgy a könyökömmel az ingujj szélével az ablakot ugye ismerős az a mozdulat és látom hogy ez már Galambfalva mindjárt Bögözben vagyunk egy ilyen nagy őszi eső volt amikor Dávid Gyula előadta az egyetemen – a torontóin az erdélyi magyar irodalmat szerettem volna ott lenni műélvezni élni ahogy ezt már mondani szokás de akkor is azon az estén is a fiammal játszottam egy nagy idegen házban ahová is előadás utáni vacsorára volt mindenki hivatalos ahogy ez már szokás csak nekünk kettőnknek volt úgy kiosztva az a hely, hogy hiányzott belőle az előadás műélvezés csak miután a fiam elaludt és én egyedül teljesen egyedül maradtam abban a nagyidegen házban és a vendégek késtek és már megsütöttem a rám bízott almástésztát is csak azután néztem szét a könyvek között csupa francia angol amikor megpillantottam a Szürkületet gyorsan leültem

az egyik nagy puha fotelbe nem is ültem hanem hanyattág dőlve feküdtem ott és elkezdtem kint kísérteties szél és levélhullás és némaság volt akár egy Hitchcock filmben amikor az ajtó csapódik és a szél szanaszét teregeti a függönyöket féltem kicsit, hisz arra gondoltam még a nevét sem tudom ennek az utcának, nevetséges, hogy mennyire nem tudom hol vagyok amikor elkezdtem olvasni a Szürkületet akár egy regényt, szórul szóra sorról sorra fel-felneszeltem a zajokra a kintiekre a műélvezőkre gondoltam az előadásra ahová már megint nem mehettem el a fiam békésen aludt kissé hűvös volt az ájer ott bent amikor olvastam egyre olvastam a Szürkületet és valahogy nem bántam már a házat az előadást a műélvezetet az életet ahogy azt már mondani szokás és akkor határoztam el hogy még az idén még ezen a karácsonyon vagy előtte írok neki, akit magamban meg sem szólítottam, mert minek is tettem volna hisz tudunk egymásról és csak olvastam tovább az utolsó sorig szóig betűig és tudom, hogy romantikusan hangzik és manapság oly igen szokás kinevetni a romantikát de valahogy elsüllyedtem az időben és abban a puffos

fotelben és igen akkor elhatároztam hogy bárminek, bármiként is hat pedig Istenem csak igaz, semmi más írok neki és megírom azt az estét ott a Szürkülettel és tán nagy szavakat fogok használni vagy kicsiket vagy egyáltalán nem is használok szavakat csak – vagy mégis nem tudom de csak neki fogom megírni elmondani hogy tudjon róla kell hogy tudjon róla mert közös volt az az este ott abban az idegen házban vagy a nagygalambfalvi állomáson és tegyen vele amit akar – Ámen.

Bertha Zoltán

„Valaki jár a fák hegyén”

Szakralitás Kányádi Sándor versremekeiben

Kányádi Sándor költészete a primer és áradó természetességtől, a puritán szemléletességtől, a könnyeden (nép)dalszerű, táj- és életképi vallomás- és élménylírától, a harmóniára érzékeny empirizmustól, a leíró-ábrázoló, tárgyias költői realizmustól ívelt a látomásversek, a meditatív rezignációval elmélyített példázatos allegóriák, a polifón, mozaikos szövegkompozíciók (montázsversek, „hosszú versek”): a drámai-metaforikus dinamikával lüktető sors-beszéd filozófiai és esztétikai tágassága felé. A lamentáció, a rapszódia, a rekviem, a siratóének, a lírai krónika, a tűnődő elégia, a liturgikus könyörgés, a zsoltár és a többi tónusváltozataival teremtett azután ő is szerves és eleven (viszszahajló és megújító) folytonosságot az erdélyiség hagyományrendjében – a létromlás, a sorvadás, a kiszolgáltatottság katasztrófájának egyre döbbenetesebb erejű vízióival és diagnózisával, amelyeket gyakran a hétköznapias, önlefokozó és alulstilizáló élőbeszéd-szerűség, a kesernyés (ön)íronia színez (és súlyosbít). Személyes közvetlenség és mitizáló egyetemesítés varázsos kettősségében a végzetsejtő keserűség eluralkodása a Kányádi-lírában a vallási képzetek és motívumok körében is nyomon kísérhető tehát. Amíg például a korai (hatvanas évekbeli) *A XC. zsoltár* („Az embereket Te meg hagyod halni”) a szimbolikus lét- és halálábrázolásban – a paraszti-zsáneres karakterfestésben – a kitarítás és a helytálló életakarat abszolút erkölcsi imperativusának, transzcendens értelmének és magasrendűségének az apoteózisát is megérezkíti, addig a későbbi (a hetvenes-nyolcvanas évekhez köthető) versek már a teljességgel értelmetlenné vált, abszurd és nyomorúságos, sőt alacsonyrendűen groteszk vonásaival ijesztő kollektív létvesztésről tudósítanak. Az irgalmatlan genocid hatalmi téboly, az etnokratikus, magyargyűlölő, népirtó fanatizmus tényei, a feltartóztathatatlan széthullás közösségpszichikai látéletei – a romániai magyarság alapvetően kettős (egyetemes-emberi és nemzeti, kisebbségi-etnikai) antidemokratikus elnyomásának dimenziói –, a segítség nélkül maradás kínjai, a metafizikai megtöretés és árvaság stációi telítik ezeket a műveket („Uram ki vagy s ki mégse vagy / magunkra azért mégse hagyj”) /*Halottak napja Bécsben*/, „kiszolgáltatottnak lenni mit jelent”) /*A prédikátor könyve*/, „üres az istálló s a jászol / idén se lesz nálunk karácsony”) /*Isten háta mögött*/, „elmennek a harangok / minden nagypénteken / Rómába mennek / odamenegetnek // s ott felejtik / a nyelvünket”) /*Csángó passió*/, „a zsoltárt már csak magukban / dúdolhatták a kivégzett hosszú / hangzók hozzájuk tartozói // az isten háttal állt // mert ezer esztendő előtté annyi / mint a tegnapi ő elmúlása / és egy rövid éj átvigyzása”) /*Tömegsír-vers*/, „Ültem az Isten sírján, / megkönnyebbültem /.../ Fölálltam, s vissza-rogytam, / nem volt ahová mennem”) /*Isten sírján*).

A szövegformálás idézestechnikai összetettsége különös módon érvényesül, illetve növekszik a gondolati és stiláris átképzések, imitációk fiktív szférájában; a *Dél Keresztje alatt* ciklus metaforikus párhuzamteremtése a dél-amerikai bennszülött indián és az európai (kisebbségi) magyar népcsoport analóg létezés- és tudatrétegeinek vibráló egymásba-játszásával bontakozik ki, s az így létrehívott bonyolult textuális szövedéket a keresztény-biblikus (ó- és újtestamentumi) fohászzkodás és segélykérés, illetve az archaikus-népi imádságok, litániák megrendítő hatással beilleszkedő stílmái tovább árnyalják. Látvány és képzelet, a távoli jelen és a saját jövő síkjainak villódzásából, a nyelvvesztő, felmorzsolódó őshonos közösség megpillantásának és a baljóslatú önreflexív előérzetnek – a szétágazó téridőbeli előre- és visszautalásoknak – az interferenciáiból száll föl az ugyancsak „nyelvben bujdosó” erdélyi „vándor énekes” – a „bús nemzet” „örök árvaságra” ítélt „ceskély parányá”-nak – vezérlő oltalomért „zokogva” esdeklő invokációja „Nagyasszonyunk”-hoz, „hazánk reményé”-hez. S a közvetlenül észlelt megindító hasonlóságok („az indián és a néger / tüzet rakni éppúgy térdel / mint a Hargitán a pásztor”) a kételkedést kiváltó eljövendők összevethetőségének a megrázó érzékeltetésével úgy egészülnek ki („ki annyi poklot járt a földön / hihet-e másvilágiban /.../ isten báránya hiába vetted / magadra világ vétkeit /.../ hiába minden áldozat ha / kiszemeltél a kárhozatra”), hogy a kínok edzette, kétségek szaggatta óhajok végül valami bölcs kozmikus-organikus ősharmónia kívánalmába torkollanak: „elülről kéne kezdenünk / de semmit sem felejtani / abból mi megtörtént velünk / s élni élni az édeni / büntelenségű elemek / társaként örök életet”.

Igen jellemzőek azok a versek is, amelyek a szövegköziség transzformációin keresztül – az áthallások és rájátszások gazdagságával – korábbi erdélyi művekhez viszonyulnak, s így tanúskodnak a szemléleteltérések és hangulatmódosulások milyenségéről. Jékely Zoltánnál (*A marosszentimrei templomban*, 1936) a tízfőnyivé zsugorodott gyülekezet a pappal és a halott elődök, valamint az Úr szellemével kiegészülve a megmaradás sorstopuszává emelkedik a fizikai omlás közepette is; Kányádinál pedig a korjelző szerepű jelentések „elkülönböződései” a pusztulásfolyamatok bevégződéséről adnak hírt: „ledőlt a cinterem fala / kövei földbe vástak / védtelen áll a dombon / maholnap egyesegyedül / istenéz lesz a templom / csupán egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenci molnár”) (*Egy csokor orgona mellé – Jékely Zoltánnak szeretettel*, 1975). Dsida Jenő katartikus biblikus átképzése (*Nagycsütörtök*, 1929) a konkrét és mitikus szenvedéstörténeti sorspárhuzam, illetve sorsazonosítás révén az egzisztenciális gyötrelmek mellett valamiképpen a „mélypont ünnepélyét” (Pilinszky Jánosé a kifejezés) is közvetíti, celebrálja; Kányádinál az állatias borzalom, a közösségi pusztulás groteszk tragikumát telíti ugyanazt a tárgyias-látomásos, konkrét-szürrealisztikus várótermi szituációt (*Éjfél utáni nyelv*, 1982); s később – immáron manapság is – a létezés nem más, mint merő esendőség, profán és bizarr hétköznapi-ság, szelíd, de maró szarkazmussal demonstrált társadalometikai-szociálpszichológiai

erózió és értékfelfordulás, közösség- és tradíció nélkülivé korhadás, szolidaritáshiány, önző-atomizáló elidegenedés („nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak / a vacsorát már ki-ki a maga nem föltétlenül / családi körében költi el nagycsütörtökön / már kora délután meglép aki csak teheti / nincs idegünk már a közös szorongáshoz / a közös de a külön-különi megszégyenítéshez / sem a kálvária a kivégzés ceremóniájához / ha legalább élőben menne mint minden este / a megváltott és meg nem váltott világ / minden híradójában latrok százai ezrei / mentődnek föl naponta pilátusok légiói / mossák a kezüket nyilvánosan és közben / elégedetten mosolyognak bele egyenesen a / kamerákba /.../ no szia majd húsvét után / locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai / rohanó világban divatjamúlt a folklór” – *Nagycsütörtökön*, 1994). A szikkasztó, dehumanizáló eszménytelenedés következményeképpen a „föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli” (mint ahogyan a megváltásmű kegyelmi misztériuma Hervay Gizellánál is kiesett az átlényegülésre képtelen evilági időrendből: „mindig pénteken ért véget a hét, / mindig pénteken, / és utána hétfő lett / megint” – *Zuhanások*, 1978; s Szilágyi Domokosnál is „most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk a hajnali csatlakozásig” /*Ez a nyár*, 1969/). S itt már a kilencvenes években járunk, egyfajta posztkoloniális dezillúzió, az igazi felszabadulást nem hozó '89-90-es fordulatot követő fanyar bizalmatlanság érzelmi közegében. A kecsegtető változások a globális erkölcsi zavarodottságot, a morális dezorientáció kontinuitását takarják (el), riaszt a restaurációs folytonosság-lehetőség, amelyet a *Kuplé a vörös villamosról* (1992) vagy a *Mintha csak tréfa* (1994) karikíroz. S ha élénk marad a transzcendenciaképzetek szuggesztivitása („ahogy az isten észrevétlen / beléd épül minthogyha volna” – *Ahogy*, 1994; *Rövid fohász*, 1991; *Egy fenyőfára*, 1991), ugyanúgy élesen tör fel minduntalan a határozott vagy a meghatározhatatlan félelem is. Pokoli grammatikai játékosság üzenete 1988-ban, hogy „félem / féled / fél / féljük / félitek / félnek” (*Egy ige összevont, tárgy-as-alanyi ragozása jelentő mód, jelen időben*) – vagyis a rettegésnek nemcsak az alattvalókra, hanem a félelem tárgyára, a nyilván a hatalomvesztéstől féltő hatalomra is kiterjedő totalitását; de 1995-ben is refrénszerűen ismétlődik, hogy „a legeslegnagyobb öröm / félelem nélkül élni”, s felfakad a (s)óhaj, hogy a napsugárból „jutna bár egy résnyi / oda is ahol nem lehet / félelem nélkül élni” (*Útravaló ének*). Hiszen „az sem biztos hogy megújul a világ” (*Két makáma*, 1994), s „fürkészheted mit / hoz a holnap / lesz a becsapott / becsapottabb” (*Nóta*, 1994). Az erőszak pedig tovább eszkalálódik, s ezt fogalmazza megrendítő hitelességgel az *Epilógus* (2000) is: „aknamezőre terelt konda / lekaszált lovak szétlőtt oltár / égő erdők uram e ronda / fajzathoz mely gyilkol naponta / baján enyhíteni mért hajónál // fiad már egyszer meghalt értük / eredményét magad is látod / gyűlölet a fegyverük vértjük / pusztuljanak legyen már végük / teremts nélkü-lük új világot // elég nagy a te mindenséged / mentsd ki az innen menthetőt még / oda hová lábuk se léphet / krisztustalan amit beszélek / de talán mégis lehetőség // s hadd löj-jék szét mit ők emeltek / templomot gyárat hidat házat / gyilkolják egymást népek

nyelvek / paránya sincs a szeretetnek / nincs bennük szemernyi alázat // imát is azért imádkoznak / öléshez kérik segítséged / dicsőségedre ha kik voltak / növényeknek és állatoknak / nekik adj örök üdvösséget”. (A vers az 1975 óta készülő nagy poéma, a *Sörény és koponya* /alcíme szerint: *Poéma két részben két epilógussal többszöri nekirugáskodással*/ zárórészévé válva, annak valódi – ténylegesen végső – „epilógusát” alkotva látott kötetben is napvilágot a *Felemás őszi versek* /2002/ című verseskötetben.) A magyar bölcséleti líra legkegyetlenebb, leginkább önmarcangoló vonulatához kapcsolódik ez a tépelődő filozofikus számvetés, a vallási-metafizikai öskérdésekkel való Isten-faggatásnak, a történelmi és antropológiai kudarcba fulladó emberi genusból való kiábrándulásnak ez a végletes mintadarabja – amelyben (a többi között) mintha a „nincsen remény!”, az „ember fáj a földnek”, az „emberfaj sárkányfog-vetemény” költőjének (*Az emberek* Vörösmartyjának), a szégyentelenséget kigúnyoló *Az ember* vagy az iszonyatos *Szörnyű idő...* Petőfijének a kétségbeesett kiáltozása, vagy az emberi önzést a hernyóéhoz hasonlító Arany János (*Kertben*) és a „vér s könny modern özönvizét” látó, az „ember-utáni” csendet áhító Tóth Árpád (*Elégia egy rekettyebokorhoz*) világfájdalmas („spleen”-es) melankóliája is visszhangoznék. S szinte motívumszerűen a *Felhők*-ciklus Petőfijének több víziója, például a LXII. darab – a *Midőn a földön...* – kínzó látomása arról, hogy a már a bibliai kezdetekkor is egymást ölő emberiség kipusztulása után még a vadállatok is „szelidebb emberfajt” fognak nemzeni.

S ebbe a kontextusba illeszkedik az 1994-es keltezésű *Valaki jár a fák hegyén* – amely az erdélyi és az egyetememes magyar költészetnek, a vallási-spirituális létélményekkel töltekező elégikus-gondolati vallomáslírának, egyszersmind a diabolikus történelmiséget megszenvedett lélek (poszt)modern, posztkoloniális bizonytalansághangulatában, rezignációjában fogant létösszegző számadásnak egy újabb remeke.

Valaki jár a fák hegyén

valaki jár a fák hegyén
ki gyűjtja s oltja csillagod
csak az nem fél kit a remény
már végképp magára hagyott

én félek még reménykedem
ez a megtartó irgalom
a gondviselő félelem
kísért eddigi utamon

valaki jár a fák hegyén
vajon amikor zuhanok

meggyújt-e akkor még az én
tüzemnél egy új csillagot

vagy engem is egyetlenegy
sötétlő maggá összenyom
s nem villantja föl lelkemet
egy megszülető csillagon

valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemem
mondják hogy maga a remény
mondják maga a félelem

A költemény az 1997-ben (majd második, javított kiadásban 1998-ban) napvilágot látott – s a „Kányádi Sándor egyberostált versei” alcímet viselő – gyűjteményes könyvnek a címadó darabja. Annyira kiemelt szerepet tölt be és helyet foglal el, hogy a kötet (minden egyéb tájékoztató szöveget nélkülöző) borítójára (fülszöveggént, a szerző fényképe alá) is rákerül. Emblematis, összefoglaló kompozíció tehát, önportré és üzenet, bensőséges konfesszió és távlatos világkép-konstrukció, sorsatmoszferikus embermegjelenítés és archaikusan megtisztított mindenséglátomás. Képletszerűvé egyszerűsített fogalmak szerkesztik meg élet és halál, lét és nemlét, egyszeri, véges egzisztencia és potenciális szellemi végtelenség, porszemnyi mikrokozmosz és csillag-perspektívájú makrouniverzum, immanencia és transzcendencia, a humanitás antropológiai lényegét jelentő félelem és remény modellerejű lírai alapviszonyait: kettősségét, ellentétét és komplementaritását. A cizelláltan kontemplatív, lágy dallammenetben, a hajlékony ritmusban (a jambikusan lüktető – s az ütemhangsúlyos ritmikával csak igen halványan érintkező – nyolcas szótagszámú sorokban), a megnevezett lényegvalóságok összehajlását, összefonódását is sugallatosan érzékeltető keresztírásokban borzongató titokfűrkésző elmélyedés tükröződik. A tűnődő-merengő meditációban a sejtelmes ontológiai megérzések és állítások szinte magukba (a harmadik és a negyedik versszak kérdező hangsúlyai – „vajon amikor...”, „vagy engem is...”) ölelik a legvégső titokra irányuló kérdéseket, s a metafizikai enigma elrejtő válasznélküliségébe, a megválaszolhatatlanság ősréjtélyébe burkolják azokat. (Albert Camus szerint is az ember kérdéseire a kozmosz csendje a válasz; és valóban: az igazi kérdésre nem lehetséges válaszolni, hiszen amire van válasz, az miért lenne kérdés?) A lelkileti érzékenység és rezonancia egylényegű az érzékfölöttiség eszkatológiai meghatározhatatlanságával. A remény és a félelem a létbeli és a léten túli szférákra egyaránt vonatkozik; s nincs is más törvény vagy felfogható instancia, mint maga a sorssal összeolvadó, a sorssal azonos, feltétlen értelemmeghaladó talány. A vers esztétikai szuggesztivitá-

sában így ölelkezik a szinte gyermeki naivitás hanghordozását idéző keresetlen, természetes, intim egyszerűség, a mesei jellegű tisztaság, illetve a kísérteties misztikum, a mélyfilozofikus átszellemítés szakrális emelkedettsége; életes meghittség és elvont bölcselmi rafinéria, logikai szubtilitás – az olyannyira jellegzetesen kányádis intonáció stílárius összetettségében, mondathajlításosan szemlélet- és nézőpont-vibráltató kevertségében, komplexitásában.

A természetképi és mitikus hangulatsűrűségével közvetlenül megragadó, mágikus hatású indító sorban a földi táj és a saját közegéből fölfelé tekintő ember azonnal a transzcendencia – s a (Rudolf Ottó-i, Mircea Eliade-i, Sík Sándor-i értelemben vett) numizónitás, istenérzet, a „sensus Numinis”, a megremegetető csodálat, ámulat, áhítat (a „mysterium tremendum” és a „mysterium fascinans” ősélményének – végtelen jelenvalóságával találkozik. A kép Reményik Sándor-reminiszcenciákat is mozgat: „Fenn Isten jár a csúcsokon”, „Fenn az Úr lépked hallgatag”; „A fenyves olyan kísérteties” – olvasható *A kis templom a nagy dómban*, illetve a *Néha félek...* című Reményik-versekben. Kányádinál a „valaki” még inkább elbizonytalanítja ezt az istenképzetet, viszont nem fosztja meg az alanyiség feltétlenségétől. Nem „valami” múlja felül az emberi észlelet és eszmélet horizontját, hanem „valaki”; mint Adynál is („Itt egy nagy Valaki kormányoz” – *Egy avas kérdés*), fennmarad a személyes mindenható kategóriális szubjektumszerűsége. A transzcendens magánvalóságában kiismerhetetlen szellemlény benne is és kívül is áll a világon. A „fák hegye”: e belül- és felül-létel lebegő határvonala; az elérhető és az elérhetetlen légies kétértelműségének a szemléletes-metaforikus archetípusa. A *fa* mitológiájában („életfa”, „világfa”, „Istenfa”) eredendő létprincípiumok, világszintek, ég és föld szférái kapcsolódnak össze; így a fa az átjárás, az érintkezés, az emelkedés, a reveláció kultikus-rituális helye is. A csillag szintén ősképp, s az egyéni életsorsot jelképező szerepe is; így az emberrel rendelkező abszolút független akarat is „csillagként” „gyújtja”, „oltja” az életet. Az ismeretlen döntéshez a létattribútumokká lényegülő fundamentális lélekmeghatározottságok viszonyulnak: a remény és a félelem. Az a két minőség, amely egymást kölcsönösen feltételezi is: egyik sincs a másik nélkül; paradox érzelmi tartalmakként itatják át egymást. Hiszen alapvető, akár hétköznapi lélektani tapasztalat is félelem és remény korrespondenciája, együttható kölcsönviszonya, paradox parallelizmusa. Ez a különös párhuzamosság és reciprocitás – egyszerre egyenes és fordított arányosság – a pszichikum legmélyét érinti. Mert félelem és remény egyikének növekedése, fokozódása nemcsak a másik csökkenését idézi elő. A félelem lehet közvetlenül magának az életreménynek a megnyilvánulása is: aki fél, annak még van veszteni- és félténivalója, az még nem mondott le róla (se általában az életörzészről), az még reméli annak megtarthatóságát. Ezt a félelmet az akár rejtett, titkos remény táplálja. S a bármilyen életremény vagy örökélet-remény sincs félelem nélkül. Aki fél, az remél – és fordítva („csak az nem fél kit a remény / már végképp magára hagyott”). A kettő létszerű összesűrűsödése, koegzisztenciája fundamentális

pszichoontológiai (vagy ontopszichológiai) törvény. (Itt is érvényes Niels Bohr párhuzamos és cirkuláris komplementaritást tanúsító tétele: „*contraria non contradictoria sed complementa sunt*” – az ellentétek nem kizárják, hanem kiegészítik egymást.) Van reménység is, ha van még félelem: remény és élet. Mert máskülönben – félelem nélkül, ha már az is elszivárgott –: élet sincsen. („Jaj, Istenem, minek élek, / ha a semmitől is félek” – hallhatjuk a népdalból is.) Én „*félek*”, még „*félek*”: hangzása szerint is asszociálja ez, hogy: még „*élek*”. (Sőt, az „*élek*”, „*félek*” szavak a „*lélek*” szót is rejtve sugalmazzák; Adynál /*Áldott, falusi kód/* tiszta rímként szerepel: „Félek a sugaras napokon, / Minden kicsi látástól félek / S ha ablakomból messzelátok, / Reszket és nyög bennem a lélek.”)

Ezzel az emocionális telítettséggel – a kétféle eshetőség (örök elmúlás vagy örök megmaradás; sötétlő megszűnés vagy fénylő resurrectio?) tudatával – fordul az individuum önnön lélekfolytonosságának, az örök életnek a lehetősége felé, s borzong meg a számára való újjászületés kategorikus befolyásolhatatlanságától. (A harmadik és negyedik versszak ismétlődő – de ellentétes vonatkozású – csillag-metaforái nyomatékosítják mindezt.) De a lélek talán éppen ezzel a kettős természetével képes – akár öntudatlanul is – részesévé válni a teremtő világszellemnek; hiszen az, aki „*úr minden porszemen*”: lehet, hogy „*maga a remény*” és/vagy „*maga a félelem*”. A nyelvi asszociációk bonyolult játéka és oszcillációi teszik mindezt művészileg varázslatosá. Hiszen nem dönthető el például, hogy isten-e vagy ember-e a félelem és a remény, vagy mindkettő; hogy maga a többretű érzéjelenség uralkodik az emberen, amellyel az önnön jövőjét kutatja, vagy pedig a különmű istenség tulajdonságai-e szintén a remény és a félelem? A rejtett nyelvtani alanyok összefüggései által lesz individuális és transzcendens szubjektum összetartozása egyszerre tisztázatlanul mély és ettől oly megrázóan különleges. Kérdés – örök kérdés – marad, hogy ki tehát az alapképleteiben megmutatott lelkiállapot eredeti hordozója. Honnan származik az irgalom? Hiszen ez is egyrészt az együttes emberi reménnyel és félelemmel azonos („*én félek még reménykedem / ez a megtartó irgalom*” – hangzik a második versszakban), de ugyanúgy sajátja lehet az embert irányító gondviselésnek is. „*Gondviselő félelem*”: ez a furcsa, meghökkenítő szintagma (és a „*félelem*” látszólagos antonimája, a „*remény*”) különös módon implikálja a biblikus képzettársításokat – vonzatokat, szinonimákat és fogalomsorokat; egyrészt a gondviseléshez természetszerűen csatlakozó „*szeretet*” eszméjét, másrészt a „*hit*”, „*remény*”, „*szeretet*” (Pál apostoli) hármasságát. (A virtuális szókapcsolat – „*gondviselő szeretet*” – jelentősége is kiemelkedő, a „*szeretet*” sok Kányádi-versben válik kulcsfogalom: „*hiába ha a szeretetnek / rózsája hervad s nem virít*” – *A folyók közt*; „*s a szeretetnek / hiánya nagyon dideregtet*” – *Isten háta mögött*; s ezt láttuk az *Epilógusban* (a *Sörény és koponyában*) is: „*paránya sincs a szeretetnek*”). Így válik intertextuálisan is még bonyolultabbá a látszólag könnyen befogadható vers gondolatvilága – az alapeszmék többértelmesítésével és új fénytörésbe állításával. Az invenciózus konnotációkban például a félelem úgy is többretű, hogy jelentheti a további létből (negatív lélettartalmak-

tól), a haláltól, a megsemmisüléstől, az eternitás, az örökkévalóság bizonytalanságától való félelmet, de a közvetlen istenfélelmet is. (S mindezen kívül – mint láttuk – lehet még abszolút szellemi hatalom, isteni attribútum vagy határozmány, jón és rosszon túllévő végigazság.) S ugyanígy a „*gondviselésbe*” is beleérezhető a gondot „*teherként cipelő*”, „*elhordozó*”, illetve „*átvállaló*”, „*a másikat attól mentesítő, megkönnyítő*” jelentésmozzanat is. Minden szónak, minden szókapcsolatnak határtalan holdudvara foszforeszkál, s a végső titkok mégis – mint a mítoszi beszédben – hiányos vagy tömönatos kijelentések sugárzó tisztaságába – szinte igei súlyú koncentrált nyelvi struktúrába – tudnak belerejtekezni, beletömörülni. A verskezdő „*valaki*” határozatlan alanyiságát a „*mondják*” általánossága keretezi (ellenpontozza-ismétli) a vers végén – s érdekes, hogy a pályáján petőfies hangokkal induló Kányádi a modernség széles övezeteinek bejárása után itt megint és újra kapcsolódik valamiképpen a Petőfi-ihletéshez. A *Felhők*-ciklus XXV. darabja, a *Mondják, hogy mindenikünk...*: pontosan ezzel az igealakkal kezdődik, s tematikusan is kötődik (még a csillag-metaforával is) az elmúlás, a változtathatatlan őstörvényhez való emberi viszonyulás filozofémájához: „*Mondják, hogy mindenikünk bir egy csillaggal, / S az, akié lehull az égről, meghal. / És így fogy az ember, így fogy a csillag; / Mindegyre omolnak*”.

A mű végtelen tágasságú biblikus-krisztológiai és költészettörténeti referenciái és aspektusai – textuális és hangulati kötődései (például a „*fák hegye*” az „*Olajfák hegyére*” is asszociálhat) –, az ismétlések, párhuzamok, gondolatrítmusok, anaforák és szimmetriák és egyéb kijegecesedett alakzatok klasszicizáló artisztikuma: együttesen a magyar költészet kanonizált nagy versei közé avathatja ezt a kivételes jelentőségű költeményt. Istenkeresés és az őt elrejtőzködöttségében való megtalálás – hit és tudás, archaikus népi vallásosság és jelenkori tudományos világképi elemek szintézisét megteremtő – egyik különleges lírai mesterdarabjává. Örök érvényű tanító és életigazító kortárs művészi élményünké.

Irodalom

KÖDÖBÖCZ Gábor: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2002.

MÁRKUS Béla (szerk.): *Tanulmányok Kányádi Sándorról*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.

MURVAI Olga: *Vers-rekviem – Kismonográfia Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című poémájáról*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005.

PÉCSI Györgyi: *Kányádi Sándor*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2003.

PÉCSI Györgyi (szerk.): *„meggyötörtén is gyönyörű” – Képek és tények Kányádi Sándor életéből*. Helikon Kiadó, Budapest, 2009.

Csáky Anna

A lélekmadár

Ma megint egy sirály röppen,
sikolt föl a szürke ködben,
ma megint kevesebben vagyunk,
titok, homály, köd holnapunk.
A sors kiszámol: nagy játékmester,
kezébe kerülünk majd mi is egyszer,
pecsétet üt a holt nevére,
s egy romba dőlt test a bére.
A lélekmadár viszont fent rikoltoz,
semmi köze a tegnapi holthoz,
reszketeg lángú örökméccsel
világít, testtelen köhéccsel,
szárnya a kéklő eget írja,
s a végtelen űr a papírja,
számára az idő kiürülő pompa,
mintha immár nem az övé volna.
A lélekmadár szárnyal, ég- és földközi,
tolószék, mankó többé nem köti,
a könny, a kín, a sok balga gond
alatta morajlik, zúg, jajong,
ő mögötte hagyja bánat-gond szülőit,
szemében a tenger tükröződik,
útja a Végtelen honába vezet,
s tenyerén hordja az Emlékezet.

Aknay Tibor

K. S. mesternek – odaátra

Kiment a Szó a házból
és magával vitte színeit:
a pirosat és a feketét.
Maradt a csönd,
kinek kinek a csöndje,
hogyan gondozzuk
a ránk testált reményt,
hogyan viselni
így legyen könnyebb.
Mint súlyos emeletek
földrengés után,
zuhant ránk a hiány,
hogyan szóvesztés terhe mellett
kell szólnunk arról, mi bánt.
Akár kopott olvasón a szem,
vezetnek a szavak,
lélek simogató szépek,
keservvel igazak.
Kiment a Szó a házból:
útján a vándor kicsit megpihen,
hogyan aztán csillag legyen odafent.

Hogyha volnék, hogyan volnál

*„Én sem volnék, ha nem volnál,
Ha te hozzám nem hajolnál”
(Kányádi Sándor)*

Hogyha volnék, hogyan volnál,
árnyékomban is kinyílnál.
Hogyha volnál, hogyan volnék,
árnyékodban is kinyílnék.

Erős ágam, hogyan volnál,
mindhalálig megtartanál.
Hogyha volnék erős ágad,
mindhalálig tartanálak.

Hogyha volnék egyik feled
egész volnék mindig veled.
Hogyha volnál másik felem,
egész volnál mindig velem.

Hogyha volnál szavam, csendem,
az otthonod volna bennem.
Hogyha volnék szavad, csended,
az otthonom volna benned.

„aki megért/ s megértet/ egy népet/megéltet”

Faragó Laura beszélgetése Kányádi Sándorral*

A kolozsvári költőt budapesti otthonában, a Duna partján kerestem fel, az alsó-krisztinavárosi öreg templom és Virág Benedek szobrának tőszomszédságában. A budai ház, amelynek időnként lakója, évszázadok tanúja: az ódon falak és a modern bejárat jól megférnek egymással. Az összetapasztott falak korokat hidálnak át s békítenek össze. A hetvenkét évesen is fiatal költő jókedvűen olvasta fel *Vénülőlőben* című versét:

vénülőlőben mintha a gének
egyre jobban emlékeznének
naponta egy-egy apámtól látott
gesztus lát rajtam napvilágot

köhintésem is őt idézi
s ahogy ő szokott messze nézni
úgy nézek a távolba szűkre
húzott szemmel el-elrélvölve

úgy rakom keresztbe a lábam
ahogyan azt csak tőle láttam
s a mosolyom is mintha benne
az ő mosolya élemedne

félszeg nótáit mondva-fújva
alkalmankint őt élem újra
bánatomban és örömben
kívül-belül őt érem tetten

gorombaságig csupaszított
eddig rejtőző szavak szitkok
beszédbeli megtorpanásom
föltámasztja a hallgatásom

* Faragó Laura *Szülőföldem – zengő anyanyelvem* című könyvéből

– Fél éve írtad ezt a versedet Kolozsváron, édesapáddal együtt szülőfaludra, Nagyalambfalvára is gondolván. Hány éves korodig emlékszel vissza?

– Ötéves koromra mindenképpen emlékszem. Amikor én születtem, Galambfalva nagy falunak számított, ezerhatszázan biztosan laktak benne – most ezer lakója lehet. Amikor Brugge-be mentem kisebbik fiammal, a gyönyörű városban benéztünk a székesegyházba, s ott annyian voltak, akár nálunk a csíksomlyói búcsún! Csakhogy ott a japán turisták jöttek velünk szembe, özönlöttek, szinte éreztük, hogy elferdül még a szemünk is, annyian voltak. Kérdeztem akkor Andristól: – No, fiam, hányszor férne bele a mi otthoni templomunk? – Talán kétszer – állapította meg. – Látod – mondom –, semmiféle kisebbségi érzésed ne legyen, mert egy időben épültek! Csakhogy otthon 1600 embernek, itt meg 150 ezernek épült!

– Milyen összetétele volt akkor a falunak? Többségében református?

– Az én falumban található a legrégebb román ortodox templom, ugyanis a XVIII. században román parasztokat telepítettek be. A Sebesi-birtok – így hívták – negyvenholdas volt, nagy udvarházzal, melynek pincéjében bújócskáztunk. Az udvarházban halt meg Bartha Miklós, a nagy újságíró édesanyja, aki uzonfalvi volt. Ők ötven román zsellércsaládot foglalkoztattak. Érdekes dolog, hogy a század elején a falunkban még külön magyar tánc volt, és külön – akkor még semmi sértő nem volt benne, s így mondták – oláh. A csudálatos az volt, hogy a nyolcvan esztendő Romániájában még a pápa gyerekei is elmagyarosodtak. Fordított dolog történt tehát, mint a nagyvárosokban. Így nálunk van Udvarhely megye legrégebbnek nyilvánított, ma is meglévő műemlék temploma, és megvan még a falu legrégebbi zsúpfedeles háza – amely ugyan már megsüllyedt –, a román papi lak. A román pap fia gyerekkori barátaim voltak, és emlékszem, a bécsi döntéskor, 1940-ben nekem kárda volt feltűzve (de még ott volt a román zászló az iskola udvarán), s még mondták is Bubisék, hogy milyen szép ez a magyar zászló! Kicsit vontatottan beszéltek a magyart, mert a háztartási alkalmazott nálunk a Piroska család volt, és dialektusuk szinte az egész ház beszédére rányomta a bélyegét. Ők ebben a magyar faluban születtek, itt nőttek föl, és apjuk, a román pápa volt az iskolaigazgató.

Az én gyerekkoromban volt egy kötelező hétosztályos román iskola, és volt egy felekezeti háromosztályos református iskola korlátozott létszámmal, a kántortanító vezetésével. Mi azért tanultunk meg otthon már kicsi korunkban – mint a zsidó gyermekek – írni-olvasni, mert szüleink talán attól féltek, hogy nem jutunk be a felekezeti iskolába. Azt szoktam mondani, hogy én a Sínai-hegy lábánál születtem (ami igaz is, mert nálunk a legmagasabb hegyet Sínai-hegynek hívják), írni-olvasni pedig Mózesztől tanultam egy kőtáblán. Mert Mózsi bácsira bíztak, aki egy nagy lapos kövön, cserépdarabkával karcolta föl nekem a betűket. Ő volt akkor a falunkban a rádió, a televízió, ő volt a fölolvadóember, aki – főleg télen

– járta a házakat (akkor volt a kultúra ideje), és estéről estére más-más háznál olvasott föl, azért, hogy a közkölség egyformán oszolja, azaz egyformán fogyjon a petróleum. Még ma is emlékszem, ahogy mentünk a csikorgó hóban, s engem Mózsi bácsi az ölében hozott haza. Egy alkalommal húsvétkor nem piros tojást kaptam, hanem kiscsirkét, s fölneveltem. Egy kis kakaska volt, s mikor nagy lett, karácsony körül elvittem a zsidó boltoshoz, Szeréna nénihez. Ezért ő adott nekem öt liter petróleumot. És én ebből egész télre megváltottam a nálunk való fölolvadás jogát. Otthon aludhattam el az ágyban, és nem kellett a nagy hidegben hazamenni! Mózsi bácsi nem úgy tanított bennünket, mint most az unokámat tanítják, hogy *húzzunk egy egyenest, majd – egy hét múlva – ezt megtámasztjuk, majd – újabb egy hét múlva – teszünk rá egy kis pontot, s ez lesz az i betű*, hanem egy törött cseréppel a kőre fölírta: *kezdetben vala az ige*. És ezt naponta elmondta nekünk, hogy ez a „kő” betű, próbáljuk lemásolni! Mi ezt egy palatáblára rámásoltuk, s karácsony tájára már tudtunk olvasni.

Én már felolvasó voltam, mire a felekezeti iskolából beíratk az ötödik osztályos koromban a román iskolába. Addig nem tudtam románul, s a '39–'40-es évből csak arra emlékszem, hogy én mindig a sarokban álltam, mert a többiek – ugye elsőtől fogva oda jártak – tudtak románul. De mi, akik előtte felekezetisek voltunk, akkor kezdtünk csak románul tanulni. Nekem iskola előtt minden reggel ki kellett takarítani az istállót (ahogy nálunk mondják, a pajtát), s a tejkéből kellett enni adni a lovaknak. A tejke deszkadarab, és az abrakostarisznyát helyettesíti (ugyanis a lónak az a szokása, hogy körbenyalazza és szétszórja az abrakot). Fogtam a kötőféket, elővettem a jászolból a tejkét, s abból megettettem a lovakat. Szinte mindig késtem az iskolából, s ezért folyvást pellengérré állítottak. És a lovak nem ettek. A jóistennek sem akarták időben befejezni! S egyszer – nem volt akkor még karórám, de éreztem, hogy megint kések az iskolából – dühömben megharaptam a lovat. Alig vártam, hogy hazamenjek, és bocsánatot kérjek a lótól (amit egyébként megírtam *Két jó ló szolgája* című versemben). Az egész életem a ló és a kutya jegyében telt el. Ugyanis én egy árván maradt csikóval (akinek ellés közben elpusztult az anyja) és kilencből egy életben hagyott kicsi kutyakölyökkel egy napon születtem. Édesapám megvette a csikót, mert neki volt egy csikós kancája, s mikor megtudták a szomszéd dobai faluban, hogy Kányádinak van egy csikós kancája, az árva csikót odaadták neki hat véka piros bélű körtéért, amit nyáron majd megad a dobainak! Életem meghatározója ez a kanca csikó, aki vasderes volt, majd fehérre öregedett. Öregnek is hívták később a lovat, s tizennyolc éves koráig – tizennyolc éves koromig – élt. Akkor ették meg a farkasok.

– **Hogyan ették meg a farkasok?**

– Úgy ették meg a farkasok, ahogyan az előfordul: a farkasok bizony gyakran megeszik a lovakat!

– **Elkóborolt?**

– Ez nagyon szabadságszerető ló volt! Neki köszönhetem, hogy iskolába kerültem, mert csikózott egyet, s amikor én akkora lettem, már ennek a leánya – aki közben igavonó társa lett, a Vilma – is csikózott egyet, amit eladott édesapám, s abból fizette a tandíjat. És később is a tandíjat a csikók árából fizettük. Én azért kell hálás legyek az egyház református kollégiumának, mert el vagyok maradva az 1944-es tandíjjal. Igaz, tandíjkezdvezményes voltam, de száz pengőt kellett volna fizetni, s azt mondtam, hogy édesapám csak akkor tudja a pénzt adni, amikor a csikót eladja. És Háty Rudi bácsi, az igazgató akkor jelentette be sírva, hogy gyerekek, haza kell menni, mert az országot megszállták a németek. S akkor elmaradtam a tandíjjal, s ezért fizetem én az egyházi adót (mióta már volt saját lakásom) Kolozsváron! Tehát törlesztettem már az anyaszentegyháznak (és talán érdemtelenül ezért vagyok presbiter). De ez a ló olyan szabadságszerető volt, hogy amikor a háborúban ezeket is besorozták katonának – mint a székeleyeket –, egyszer csak hazaállított! A géppuskagolyó lepattant a hátán, úgy jött haza a töltényekkel! A lovakkal sok dolgom volt, mert Szent György napjától már nem otthon evett a ló, hanem fölültem a hátára, s kivittem őket a legelőre.

Egyszer éjjel vittem az erdőre őket, ahol félelmemben hol sírtam, hol énekeltem – mert mióta édesanyám meghalt, dolgoznom kellett –, s egyszer olyan beteg lettem kétoldali tüdőgyulladással, hogy majdnem belehaltam – mert akkor még nem volt penicillin –, s az orvosok már lemondtak rólam. Arra emlékszem, hogy 40,3 fokos lázam volt, mikor elájultam, s 39 fokos, amikor Gyarmati főorvosnál Székelykeresztúron fölbredtem a viaszosvászonral letakart heverőn, s azt hallom a spanyolfal mögött, hogy ez a gyerek hosszú ideig nem végezhet fizikai munkát! Édesapám kérdezte, hogy a lovakat sem viheti a csordára. Nem! Nagy csend, s én éreztem – az életben először –, hogy teljesen fölösleges vagyok! Hallom, hogy kérdezi a doktor úr: esze van? Mondta édesapám, hogy a tiszteletes úr azt mondta, hogy van. Akkor adják kollégiumba! És akkor betettek a szekér derekába, s mentünk vagy harminc kilométert, amikor Betfalu fölött, ahol egyébként Tompa László született, hátraszólt édesapám: – Elmész-e a kollégiumba? – El! – Megállod-e a helyed? – Meg! – feleltem. – No, akkor: négy sarka van a világnak, olyan pályát választasz magadnak, amelyet te szeretnél; amikor én meghalok, te engem ne átkozz, hogy ez is lehettem volna, az is lehettem volna, csak volt egy bolond apám, aki megakadályozott! Így Udvarhelyre kerültem, az újraindított református kollégiumba, második osztályba. Ahogyan szokás volt a rekrutáknál, amikor berukkoltak, úgy édesapám is elküldött engemet Csomó Rózához, s előtte, az ő segédletével, ződ ágat, májusfát vittem neki legényecskeként.

Beállítottam ződ kalapban, és mondtam: édesapám azért küldött, hogy tegyél bokrétát a kalapra, mert te vagy a szeretőm, s én vonulok bé a kollégiumba! Ahogy

szokás volt, még zsebkendőt is kaptam – amely hosszú ideig megvolt, Róza nagyon jó szövőasszony a faluban még ma is! –, s felbokrétázva felültem a szalmazsák tetejére, s bevittek – a paradicsomba! Naponta háromszori rendes koszt! És a könyvek! Az első jó tanárom dr. Tóth Béla, aki a debreceni református kollégiumból fiatal tanárként jött át, és ő nagyon sokat segített nekem, mert igen sok lemaradásom volt. Én addig minden évben Szent Mihály napjától Szent György napjáig dolgozni voltam az állatokkal. De lettem én tanári tévedés áldozata is az első napokban! Földrajztanárom amikor megkérdezte, hogy „készültél-e”, én azt sem tudtam, honnantól kezdjem! Azt feleltem, hogy elmentem felbokrétázódni Rózához, és mondtam volna tovább a készülődésemet a kollégiumba, amikor megint megkérdezte: készültem-e. S mikor meséltem tovább az otthoni dolgokat, azt felelte: és még hazudsz is? S már jött is közelebb a köves gyűrűjét befelé fordítva, és jól fölpofozott. Én zokogtam, s akkor gondoltam, hogy haza kéne menni! Úgy látszik, ő is észrevette, hogy pedagógiai melléfogás volt, amit csinált velem (hiszen a *készülni* nekem mást jelentett, és én nem ismertem még az iskolai zsargont, hogy a készülés a tanulást jelenti), mert az első félévkor hiába nyújtogattam az ujjam, föl nem szólított – mégis ötöst adott félévben! De Tóth Béla tanár úr (áldassék a neve) olyan pedagógus volt (magyart és latint tanított, később a felsősöknek angolt is), hogy a latindolgozat javításakor megkérdezte tőlünk mondatonként, hogy kinek van meg hibátlanul. S ha a rossz tanulónak volt egy jó mondata, azt hívta ki először a táblához! Persze szidott is minket néha úgy, hogy Debrecen körül külön barmok legelnek, mint ti vagytok – mégis szerette őt mindenki! Később össze is barátoktunk öregkorunkra. Én annyira szerettem a kollégiumot, hogy amikor szüreti vakációt adtak – aki harminckilenc kilométeren túl lakott, az benn maradhatott az internátusban, én tizennyolc kilométerre laktam –, nem mentem haza! Inkább mentem almát szedni az igazgató úrral, annyira jól éreztem magam. Olvasni pedig rengeteget olvastam a kollégiumban!

– **Volt-e Nagyalambfalván könyvtár gyermekkorodban?**

– Volt régen közkönyvtár a faluban, ami mára sajnos megszűnt, de iskolai könyvtár van. Most ünnepli iskolánk az alapításának 435. évfordulóját, s *Pál deák* mesterről fogjuk elnevezni, aki egykor elkezdte a tanítást. Régen a deák azt jelentette, hogy tudott írni-olvasni. Például így hívnák most a fiamat: Kányádi lófő András deák. Maradt fenn egy írás az 1500-as évekből, hogy „Kányádi lófő Miklós deák öt köből zabot ígért – és megadta” – ezek hozzátartoznak a családi tradícióhoz. Egyébként szokás volt a magukra valamit is adó székely családokban, hogy egy-egy gyereket (ha nem is végig, de néhány esztendőre) fölsőbb iskolába küldtek. Ezért nem meglepő – ahogy Egyed Ákos is írja –, hogy, mondjuk, a madéfalvi veszedelem idején egy csíki faluban több olyan férfi akadt, aki egy-egy kérvényt meg tudott írni latinul! Hiszen a hivatalos nyelv a latin volt. Az olvasásról meg azt

tudom mondani, hogy a ponyvairodalmat (*Szívek harcát...*, *Sobri Jóskát...*) együtt olvasták föl Jókaiival, Petőfivel. Nem tettek különbséget az irodalom és – ahogyan ma mondanánk – a szappanoperák között. „Bozóki gróf, siessen, siessen ...” – emlékszem még most is a folytatásokban megjelent füzetek egy-egy mondatára! Otthon a házunkban nagy könyvtár nem volt: a *Biblia*, *Petőfi Sándor összes költeményei* és a soros *Kalendárium* – ennyi volt. És a *Magyar Nép* hetilap, amit öten fizettek elő az utcában, s ebből olvasott föl Bartos apó. Közösen vették, mint ahogy a kukoricavető gépet és a lövontatású kapát is, őt család vette együtt! A székely kaláka, a közbirtokossági tulajdon virágzott nálunk, s ilyen jól működő gazdaságot csak Svédországban láttam az utóbbi időben. Kár, hogy nem erre épített a szocializmus!

– **A háború után megmaradtak az ünnepek a faluban? A református vidéken volt-e például karácsonyi betlehemes?**

– Hogyne lett volna! Én például ma is keresztet vetek a kenyérre, mielőtt megszegem. Ez magától értetődik. Mint ahogy nálunk Anjou-liliom zárókő van a templomunkban, és keresztfának hívják az egyik magaslatot. Valamikor mi is római katolikusok voltunk, és ma is szállást adunk a csíksomlyói búcsúra menőknek. Református létemre én is tudom az *Ékes virágszál*, *hozzád esdeklünk*, *Szép Szűz Mária*, *könyörögj értünk* katolikus éneket. Amikor tíz-tizenkét éves lehettem, és a húgom úgy öt éves, akkor nem mehettünk a püspököt megnézni, aki Csíksomlyóról érkezett, s Nagyalambfalván ment keresztül az állomáson – mert ki volt adva nekünk otthon a szántanivaló. És még ma is hallom, ahogy sírt a húgom: „Sohase látom meg a püspököt” – ugyanis a református nép is bevonult az állomásra köszönteni! A betlehemezés nálunk is olyan szokás volt, mint bárhol másutt. Subában hozták a betlehemes istállót, és elmondták a verseket. Szomszédos falunk, Doba katolikus volt, Galambfalva református, de a hagyomány korábbról, a reformáció előtti időkből való. Nem akarok én Európába integrálódni, ahol a protestáns gyereket kézen fogva kell a katolikus gyerekek között kísérni, és viszont! Ezek nem jártak soha Tordán, ahol 1564-ben betartották a vallásszabadságot. Azonkívül hol látsz te olyan püspököt, aki elvinné neked az új temetkezési szertartási könyvüket a II. Vatikáni Zsinat után – akkor újítottak a szertartásaiakon a római katolikusok – nekem, a protestánsnak azzal, hogy Sándor fiam, nézd át, és javíts bele bármit, csak szép legyen? És amikor mi nála esküdtünk, feleségem megrendülten hüppögött mellettem, s a püspök azt mondja: mondd utánam Pázmány Péter szövegét! Nem lehetett nem utánamondani – és utólag azonosítottam a szöveget: mindent kihagyott, ami az én hitemre és református mivoltomra sértő lett volna! Milyen nagy ember volt, aki ezt megcsinálta! Esketés után összecsukta a könyvet, s azt hiszem, a magyar értekező próza gyöngyszeme lehetett, amit mondott (ahol katolikus a feleség, református a férj), és evangélikus egyházi sze-

mélyek a tanúk!), s amit úgy fejezett be, hogy: „Ilyen ünnepi alkalmakkor, gyermekeim, az Isten jelen van!” Feleségem sírt, én bátorításul a püspök úr szemébe kapaszkodom, de ott is látok valamit megcsillanni, s akkor arra gondoltam: Istennem, ez a püspök úgy pap, ahogyan Petőfi Sándor költő!

– **A felekezeti békétlenséget csak a gyarló emberek művelik – hiszen Pál apostolnak az Efézusbeliéhez írt levelében ez a mondat olvasható: „Legyünk mi szentek és feddhetetlenek Ő előtt szeretet által”. De térjünk vissza a kollégiumba és gyerekkori olvasmányaidhoz!**

– Ugye volt nekem már alapom az olvasásra olyakkora, hogy az meglátszott a bizonyítványomon is: intőt kaptam félévkor matematikából. Nem csak azért, mert annyit beteg voltam! (Az intőt megkapom, hazaküldik postán. A postás, ugye, kíváncsi ember. Kibontotta, s megmutatta mindenkinek, hogy ennek a Kányádinak a fia milyen szégyent hozott a falura!) Édesapám bejött a kollégiumba egy keddi napon – akkor volt a hetivásár – ünneplőben, én a betegszobán. – No, fiam, nem erről volt szó! Öltözünk, s megyünk haza! – Kimegyek a szekrényhez, hogy csomagolok, s Tóth Béla tanár úr odajön. Én tisztelettel jelentem: édesapám azt mondta, hogy haza kell mennem, s itt kell hagynom a kollégiumot! – Hol van a te édesapád? – s mikor meglátta, bevitte a tanári szobába. Mit beszéltek, mit nem, de amikor kijött apám, azt mondta: – Többet ilyen elő ne forduljon!... s így maradtam én az értelmiségi pályán. Nekem minden dolgozatomban tartalom: jeles, helyesírás: elégséges, külső alak: elégtelen volt. (Akkor az egyes volt a legjobb jegy – én ma sem tudom, miért kell még ragaszkodnunk a szovjet ötöshöz!) S amikor Tóth tanár úr fölolvasta a jegyeimet, mindig hozzátette: ahogyan ez a bizonyítvány elégséges, ugyanúgy lehetne színjeles is – de Kányádinak lóg egy deszkája! Én sejtettem akkor, hogy mit jelenthet ez, s mikor később Kolozsváron találkoztam vele, elmondta.

– **És mit jelentett?**

– Akkor arra mondták, akinek egy keréssel több van, vagy kevesebb! A kollégiumban öten jelentkezünk Petőfi-kötetre, s én az öt pengőből befizettem kettőt, s hozzátettem, hogy a többit majd édesapám elküldi! Mikor már mindenki behozta a pénzt, akkor azt mondta, hogy fiam, neked nem kell megadnod a három pengőt. (Ő kifizette, pedig volt három gyereke!) Az iskolakönyvtáros is ő volt, és én szilencium alatt is állandóan olvastam, s ez meglátszott a jegyeimen. Akkor azt mondta a tanár úr, hogy csütörtökön nem vehetek ki könyvet, csak egy héten egyszer, kedden! No, én megkértem Rigó Karcsit, aki kisbaconi volt, hogy a csütörtöki buktarészemért venne-e ki nekem könyvet. Álmélkodott is a tanár úr, hogy ez a Rigó milyen szorgalmas lett! Egyszer aztán szűrőpróbaszerűen megkérdezett tőle valamit – s nem tudta! Akkor rákérdezett, hogy kinek veszed ki a könyvet? – Kányádi Sándornak. – S miért? – A csütörtöki buktarészemért. – Szé-

gyelld magad! – mondta neki, s nekem, hogy csütörtökön is vehetek ki könyvet. Ezek a meghatározók! És mit kaptam édesapámtól abban az évben karácsonyra? A könyvügynök nálunk is járt, és megrendelte Makkai Sándort – tíz kötetben! Ott volt 1941-ben a kicsi karácsonyfa alatt. Részletekben lehetett fizetni: *Sárga vihar*, *Ördögszekér* és így tovább. Édesapám a háború alatt elkerült a hadak útjára, én pedig különböző iskolákba kerültem, mert az iskolák sorra megszűntek. S végül a fémipari szakközépiskolában végeztem, ott érettségiztem le vén fejjel, huszonegy évesen, és ott ült tizenhét évesen Páskándi Géza, s ott fedezett fel engem. Az alapokat azonban Tóth Béla tanár úr rakta le! A szakközépiskolában csak a szolidaritás tartott engemet, mert én megcsináltam másoknak a magyardolgozatot, engem pedig matematikaérettségi előtt három nappal megtanítottak a legegyszerűbb másodfokú egyenletekre. Volt egy kitűnő matematikus az osztályban, aki segített, s aki az érettségien a legnehezebb feladatokat választotta, én meg a legegyszerűbbeket. Ezért én be tudtam fejezni az érettségi dolgozatot a kicsöngetésre, ő pedig nem. Ezért én tízest kaptam, ő pedig kilencest! Akkor csak a négy legjobb mehetett az iskolánkból felsőoktatásra. Ő, a nagy matematikus nem tanulhatott tovább, s el is vitték rögtön három évre katonának. Fél életen át haragudott reám! Kínkeservesen, harmincéves korára tudta csak elvégezni a műegyetemet.

– **Hová jelentkezettél felsőoktatásra?**

– A színművészeti főiskolára. Mert a színjátszás az én falumban egy évszázadra nyúlik vissza. Egyáltalán, a Székelyföldön csak úgy engedélyeztek táncmulatságot, ha színdarabot mutatnak be előtte! Akkor népszínműveket játszottak. S az én édesanyám volt a falumban a primadonna. Szegény, meghalt 1940-ben, s én már tizenhat éves koromban odakerültem a társulathoz. A budapesti Operettszínház plakátragasztója lett a rendezőnk. Még kuplékat is tanultam akkor. Például: „Olvastam a lapban, azt hiszem, a Napban, hogy Juliska szerelmes volt a villamoskálauzba. De szülei a postáshoz varrták. Olvastam a lapban, azt hiszem, a Napban, hogy Juliska nincs már a postással, egy csendes hajnali szürkületben kiment a Népligetbe, s a villamos alá került.” Akkor tanultam, hogy „szkeccs”! Én az összes darabot tudtam, az összeset lesúgtam, és a végén én lettem a bonviván! De amikor énekelni kellett, és kieresztettem a hangomat, mindenki rájött, hogy nem tudok énekelni. No, sebj, mondta a rendező, csak tátogjak a színpadon, s majd a Jenő énekel a kulisszák mögött! Zuhog a taps, nagy a siker – föl volt találva a „play back”! Levédtek? Nem! Kár, mert mára milliomosok lennének!

– **Visszatérnék a faludbeli népszokásokra. Karácsonyról meséltél, azonkívül milyen szokásokra emlékszel még?**

– Aprószentekre, Szent Dávidra, de a legkülönösebb a húsvéti locsolás volt, amire leginkább visszaemlékszem. Otthon szigorúbb húsvét volt, mert a lányokat a vödörrel a kúthoz vitték, s a hideg vízzel öntözték meg őket! Úgy nyolc éves le-

hettem, talán 1936-ban volt, amikor egy tizenhét éves szép leányt hét vödör vízzel öntöztek meg a legények. Olyan tüdőgyulladást kapott ettől, hogy egy hét múlva meghalt. Ekkor szűnt meg a falunkban a kútból való locsolás. Azóta csak kevés rózsavízzel vagy szagos szappanos vízzel lehet locsolni!

– **Egész életművedben nyomon követhető a szülői ház, édesapád sorsa, a lónak – életed központi szereplőjének – a sorsa, hiszen most kiderült, hogy valóságos lóról van szó! A *Fától fáig*-ban, egyik legnagyobb versedben is és a Román Viktornak ajánlottban is mit keres az a gyermek a „függőleges lovak fájdmánál”?**

– *Sörény és koponya* – amit még be kell fejeznem! Már húsz éve próbálom ezt a versemet megírni, s Réz Pál barátom egyre inkább sürget és nógat, hogy megírtam-e már a nagy versemet – mert neki ígértem –, de én egyre inkább attól félek, ha megírom, meghalok! Ő nem vesz engem komolyan, mert mindig azt mondja erre: írd meg nyugodtan, és ha meghalsz, én Magdit elveszem majd feleségül!

– **Nagy versedet, a *Halottak napja Bécsben* címűt is hosszú éveken át írtad! Megemeljük a kalapunkat, ha a megírandó fölülmúlja ezt. Ha nem múlja fölül, csak eléri, akkor is megemeljük! Amiről mesélned kellene, amiről újabb nagy versed írod, s amely témát már többször is kerülgettük: a ló! Ott tartotunk, hogy megették a farkasok...**

– Igen. Tizennyolc éves korában! Mondottam már, nagyon szabadságszerető ló volt. Én elcsaptam az erdő szélénél, s ő jelentkezett a pásztornál, jóllakott, s elment. Nem tudott a karámban ülni, és most is ez lett a veszte! Kiengedtük, mert nálunk, ha nem volt szükség a gazdasági munkában a lovakra, akkor kiengedtük őket három-négy napra, hogy ne egyék otthon a szénát. Nekünk otthon csak házi munkára kellett, mi nem fuvaroztunk vele naponta. (Egyszer fuvaroztam vele deszkát tizenhat éves koromban, amikor szerelmes voltam, és kellett a pénz – s édesapám azóta sokszor fölhánytorgatta, hogy a tarlóláncot akkor elvesztettem!) Csak abban az évben vettünk szénát, amikor én voltam a gazda, mert különben nálunk mindig rengeteg széna volt otthon, hiszen nem fuvaroztunk velük, s a lovak szabadon voltak, ha nem volt szükség rájuk. A lovat, még ha a farkassal volt is vitája, azt a lovat nem lehetett megfogni. Elkergette a farkasokat! A lovat egyedül én tudtam megfogni. Zabostarisznyával mentem, és még velem is, aki a gazdája voltam, előfordult, hogy jött, hátracsapta a fejét, s lerúgta a szalmakalapot a fejemről. Éjszaka gyakran találkozott farkasokkal, s mindig elzavarta őket, sokszor még, ha ott volt Purdó kutya, még ő is segített! De a legutolsó vitában, amikor a farkasok körülvették – ő vesztett! S amikor elpusztult, az akkora esemény volt a faluban, hogy a templom tornyából ki is hirdették: „Nagy farkasjárás van a faluban! Kányádi Miklós fehér lovát, az Öreget megették a farkasok!”

Ez 1947-ben volt, amikor én tizennyolc éves voltam. Akkor is én vittem ki a csordába, mint mindig. Az erdő szélén elcsaptam, ő kiment, jelentkezett, s három

nap múlva mentem érte, mert szántani kellett. Azt mondja a pásztor: vót itt kinn a ló, fiam, az igatársával, a Vilmával, meg a csikájával... de elmentek, többet nem jelentkeztek... én meg azt hittem, hogy hazavitted! Biztosan elmentek a Kápolna laposába, ott szoktak tilosba járni! S a kuttyák minden éjjel ott fognak a Kápolna felől (valami kápolna lehetett ott a középkorban). Elő is került a Vilma a kiscsikóval... Fölülök a Vilmára, s megyünk a nyomok után. Kicsi eső volt, s ez rögzítette a nyomokat. A farkasok megtámadták, három farkas, körbe-körbe! (Ahányszor mosógépet látok forogni, mindig ez jut eszembe!) Valóságos vályú maradt a helyén (mint a taposómalomnál szokott), s találtam is ott egy kirúgott farkasfogat egy szőröcsomóval. Akkor a farkasok taktikát változtathattak, mert a lovak elindultak vissza a csorda felé. A nyomokból láttam, hogy elől ment az Öreg, mögötte a csikó, s utána a lánya, a Vilma. Egy nagy árkon kellett átmenni, amelyiken szekérút vitt át. Ahol mentek volna át, oda ült le a ravasz farkas – megtaláltam a helyét, a porban a nyomokat az eső rögzítette: amikor mentek a lovak a szakadék mellett, akkor nekirontottak a farkasok, és beverték az árokba. Az Öregnek úgynevezett farkasvaksága volt – ebben a korban, tizennyolc évesen, már nem látnak jól a lovak –, s a csigolyája karambolozott. Ezért tudták megmocskolni! A leánya és a csikóunoka elmenekültek. *Sörény és koponya* című versem erről szól majd: „harmadnapon már csak sörény és koponya / lerágott bordák s a karambolozott csigolya / egymásra futott véres kis vagonjai / el sem kellett már takarítani // harmadnapon már csak a dögszag s a belek / széttaposott sarából torzó legyek / s a szakadék szélén sebtében kirakott / zabálás sürgette anyagcserenyomok / s a csönd a tehetetlen lombok szégyene / miért itt kellett megtörténnie // harmadnapon már csak sörény és koponya / lerágott bordák s a karambolozott csigolya / üres kötőfékszárat húz a nap / végig az erdőn még egy sugarat / mint akire önnön halála alkonyul / Úgy állok olyan vígasztalanul / s a dögre settenkedő farkasok / szájuk szélét nyalva lesik hogy zokogok” – ez az előhang. Ezzel a verssel úgy vagyok, mint Bajor Bandi egyik barátja, aki csak egy sort írt, s az annyira tetszett neki, hogy abbahagyta, mondván, hogy többet nem tud ilyen jól írni: „mikor Várad elfogyott a síneken”! Ez az egy sora volt. Az előhang után én sem igen akarom a verset folytatni...

– **Megjelent már valahol az *Előhang*?**

– Debrecenben adták ki Cs. Nagy Ibolyáék a Csokonai Kiadónál, 1989-ben. A kötet cím is ez: *Sörény és koponya*. Nem tartom szerencsésnek a vers címet – kötet címként –, mert a nagy vers még nincs is megírva! Csak a kiadott tizennyolc sor mint előhang. Magát a nagy verset már régóta elígértem a Holminak!

– **Sándor, szeretsz-e énekelni?**

– Amikor egyedül vagyok, gyakran dúdolgatok, de Bori, a három és fél éves unokám olyan tisztán énekel, hogy ő szokta nekem kiáltani: ne énekelj, ne énekelj! De mindkét nagy fiam abszolút hallású!

– **Bartók és Kodály szerepét a magyarság életében milyennek látod? Őket meg is énekelted két gyönyörű versedben:**

Bartók

egyszál hegedű
a tengeren
múlt és jelen
s tán a jövő

süllyedő-félben
süllyedőben

csak a kapitány
két szeme
csak egy pillanatra
csukódott le

nagy baj nem lehet még
velünk a zene

Kodály

be már örökre
nem borulhat
lendül a karja nyílik
sugarasra az ég és
hozza már a galamb
hozza az olaját
boldog akinek térdén
egy nemzet lovagolhat

– A múlt században, meggyőződésem, hogy Magyarország – a „haza a magasban”, ahogyan Illyés Gyula fogalmazta – Bartók Béla volt, Kodály Zoltán volt, Kós Károly és Márton Áron püspök volt, és édesapám volt!

– **Fekete-piros című versed „mozdulatországáról”, kérlek, mesélj valamit!**

– Versemben mindent leírtam. Csütörtök és vasárnap voltak kinn a cselédek a kolozsvári telefonpalota előtt, és zene nem volt, csak táncoltak. A vers így kezdődik: „leíró költemény, melyet szereztem a / Kolozsvári Malomárok és telefon-

palota / közti járdaszigetről az ezerkilencszáz- / hatvanas-hetvenes esztendőben csütörtök / és vasárnap délutánoként”. Ebben a versemben próbáltam kitalálni a dallamokat, mert rájuk szóltak, hogy ne énekeljenek. És nem énekeltek többet, csak táncoltak! Némán táncoltak, s én a táncból próbáltam megírni azt, amire táncoltak: „Honnan járnak, honnan hozták? / Honnan e mozdulatország? / S milyen titkos adó-vevők / fogják, folyton sugározván, / az egyazon vér és velő / hullámhosszán? // Egy pár lány, két pár lány / fekete-piros-fekete / táncot jár. // A magnó surrog így. / S amit ha visszajátszol? / Koporsó és Megváltó – jászol.”

– **A Központi Statisztikai Hivatal vizsgálati eredményéből tudjuk, hogy egy átlagos magyar középiskolás 1986-ban naponta körülbelül harminckilenc percet olvasott a maga örömeire, 1999-ben már csak tizenháromat! A sokat emlegetett nyelvvesztéshez – amely az idegen nyelvű környezetben különösen veszélyezteti a kisebbségben élő magyarságot – veszélyforrásként az olvasásvesztést is megnevezhetjük?**

– Egyik versem, a *Felemás őszi ének* talán erre a kérdésre is választ adhat: „építsd föl minden éjszaka / építsd föl újra s újra / amit lerombol benned / a napalok háborúja / ne hagyj kihunyni a tüzet / a százszor szétrúgottat / szítsd a parazsat nélküled / újra föl nem loboghat”. Szítani kell a tüzet, és mindent meg kell ragadnunk a fönmaradásért: meg kell becsülnünk a mai technikát, és minden kulturális lehetőséget igénybe kell vennünk, hogy megmaradjunk! A Duna Televízió sokat segíthet, és az internetre is, a világhálóra, minden javainkkal föl kell hurcolkodni! Ez olyan fontos ma, mint a könyvnyomtatás vagy a kereszténység fölvétele volt – annak idején! Így megteremtődhet a „haza a magasban”, és a budapesti magánmagyar kapcsolatba léphet az új-zélandi magánmagyarral. Csak azt a világhálót meg kellene tanítani magyarul! Igaz, én még nem láttam internetet, de biciklim sem volt gyerekkoromban, mégis tudtam, hogy a bicikli is egy nagy találmány! Mikor az Ericson Magyarország Kft. fiatal kutatómérnökeinek tartottam előadást, és elmondtam nekik, hogy magyar nyelvű számítógépeket kellene tervezniük, akkora tapsot kaptam, hogy örömben elneveztem a mellém rendelt moderátor fiút *mederbentartónak!*

– **Igen termékeny író vagy! Mikor írsz? Rendszeres időbeosztásban, avagy csak akkor, ha ráhangoltságod van?**

– Egyik versemben erről is szóltam. *Esti gyónás* a címe:

ma sem vittél engem
a kísértésbe én vétkem
én igen nagy vétkem
én legnagyobb vétkem
versre való restség

– Ismerjük Nagy László szavait, amikor arra a kérdésre, hogy mit üzen a jövő század emberének, azt mondta: ha még lesz emberi arcuk – csokolom őket! Kérlek, valami vigasztalót üzenj nekünk!

– Sajnálom, hogy semmi újat nem tudok neked mondani, de egyik versemben ezt is szó szerint megírtam. Ez legyen az utolsó üzenet (*Játszva magyarul*):

*aki megért
s megértet
egy népet
megéltet*

– Köszönöm, hogy a Gellérthegy lábánál is megelevenítetted az öreg köveket, életet adtál a kicsi térnek, az ódon falaknak. Jó kétszáz évvel ezelőtt – egy zseniális versálmom szerint – a költő Virág Benedek, szobra itt van a közeledben, megköszönvén a látogatást Kosztolányinak átnyújtott egy almát. Ezúttal én hadd köszönjem meg a vendégséget egy erdélyi népdallal:

Szék városi öreg templom harangja,
Jaj, de ritkán hallszik nálunk a hangja.
De amikor elhossa az esti szél,
Eszembe jut, hogy te engem szerettél.

Nem szeretsz már, nem hallom a harangszót,
Nem hoz nekem az életbe soha jót.
Sírig tartó hű szerelmet fogadtál,
S az estéli harangszónál megcsaltál.

Száradjon el minden virág a réten,
Aludjon el minden csillag az égen!
Nap se süssön, gyász borítsa az eget,
Mert egy legény csalta meg a szívemet.

Farkas Gábor

Visszatekintek

Kányádi Sándor emlékére

Jön felém az erdő –
izmos szürke bükkök

Függőlegesek végtelen párhuzama
magasban összezáró karok
zuhanó ösvények
a gyökerek útvesztői közt.

Elcsuklik a dallam,
elhallgat a csengő,
ágak közt a téboly –
jön felém az erdő.

Izmos szürke bükkök,
égig érő tornyok.
A csend vezet csak –

s felnövő aggályok.

Forrás: MTI Fotó: Czeglédi Zsolt

Radnai István

Elsőbbség

Kányádi Sándornak és Miklóssy Endrének

amíg még itt ahol még nem kopár
amíg sétálok a fák alatt
amíg a lomb lelke bólogat
az ablak előtt látod a korát

a csend-szobában ahogy nő árnyuk
jönnek a barátok s az alkony
rosszallást látnék minden arcon
szellem amíg belőlem is átjut

barátok meglátogatom őket
közös kép közülük két halott
amíg csak levelet nem kapok
megőrzöm még árnyasan a földet

vonulnak lenn a pályatársak
nappal rövidebb s újra látnak

Forrás: MTI Fotó: Szigetváry Zsolt

Ködöböcz Gábor

„fényből s gondból egyberostált ember-vándor”

Nagy Gáspár Kányádi-élménye

Már-már közhelynek számít, hogy az áldott emlékű Nagy Gáspár nemcsak a költői létformában, de emberségben és magyarságban is kimagaslott, még pontosabban: kiragygott a kortársak közül. A fájdalmasan korán elhunyt költő jó barát a tapintatos figyelem, az őszinte érdeklődés, az önzetlen segítőkészség és a keresztényi szeretet élethosszig tartó, folyamatos gyakorlásával mutatott példát mindannyiunk számára. Családi indíttatásán és iskoláztatásán túl ebben választott mesterei (Kormos István, Nagy László, Pilinszky János és Jékely Zoltán) is útmutatásul szolgálhattak neki. Akár-csak a Szabófalvától San Franciscóig szemlélődő idősebb pályatárs, Kányádi Sándor, akitől a tág horizontú gondolkodás mellett az írástudói bátorság, a hűség és helytállás morálját tanulhatta el Nagy Gáspár. Példának okáért az *Időmadárijesztő* című vers üzenetét („amikor már-már vérembe rögződnek a ki nem mondható szavak, megpróbálom nagy költőnek érezni magam”), hiszen – mintegy Wittgenstein szállóigéjével is dacolva – „amiről nem szabad hallgatni, arról beszélni kell”.

A két költő közötti poétikai hasonlóságokat, az élmény- és érzékenységformák érintkezését méltóképpen egy másik tanulmány tárhatná föl. A jelen dolgozat „csak” arra vállalkozhat, hogy három alkalmi írás segítségével közelítsen a címben megjelölt tárgyhoz. Nagy Gáspár Kányádi-élményét a székelyföldi Nagyalambfalváról elszármazott Mester ötvenedik, hatvanadik és hetvenötödik születésnapjára készült köszöntő-tisztelő írásokkal próbálom bemutatni. Az egymást erősítő és egy irányba mutató szövegek nem hagynak kétséget afelől, hogy „utolsó garabonciáskodó népköltőnk” és „utazó verscipelőnk” varázsos személyében a kortárs magyar költészet megkerülhetetlen, korszakos jelentőségű alakját tisztelhetjük.

A műfajilag és partitúra tekintetében is változatos születésnap-i köszöntések közül az első (*Távirat Kányádi Sándornak Kolozsvárra, a Horea 48-ba*) a *Tiszatáj* 1979. májusi számában jelent meg. Íme, a teljes szöveg: „...amikor a költészet a többféle megnevezés/ látványos eszközeivel kussol a lényegről akkor te/ európa lélegzetében és földünk felsíró sóhajaiban/ figyeled az egyetlen galambtollat hol remeg legjobban/ hova nem száll le milyen víz hajtja szamos/ zuhintóján miféle szél fújja bécsi utcák csöndjén/ és san franciscóban propeller örvényben külön/ már madártól külön a hazától ideg-s/ galambdúcba hogy visszatál-e...” A Kányádinál is gyakori központozás nélküli prózavers az ünnepelttel fölsimert érték- és sorsközösség jegyében mondja ki a köldöknéző magatartás érvénytelenségét, miközben a közösségi elkötelezettségű, herderi felfogás mellett tesz hitet. Az otthontalansággal és idegenséggel dacoló vágy-

és célképzetek lényegi azonossága a „táviratvers” egész metaforikájában, vivőerőként funkcionáló értékjelképeiben („egyetlen galambtoll”; „szamos zuhintója”, „bécsi utcák csöndje”, „san francisco”, „propeller örvény”, „madár”, „haza”, „ideg-s galambdúc”) is egyértelműen megjelenik. Mintegy képileg s gondolatilag asszociálva a Kányádi-líra megannyi emlékezetes szépségű darabját (*Halottak napja Bécsben, Fekete-piros, Fától fáig*), illetve a *Játszva magyarul* üdvöztető hermeneutikáját: „aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet”. Ráadásul a Nagy Gáspár-féle „gyorsfényképen” a couleur locale mellett a világnyivá táguló optika szemlélettágító- és távlatosító törekvése olyasféle hangsúlyokkal jelenik meg, amely mély és lényegi rokonságot mutat a kolozsvári költő 1967-es bécsi előadásában a romániai magyar költészetéről mondott, de önportrének is kitűnő jellemzésével: „Tekintete: tiszta, inkább szelídnek, békésnek mondható. De hegyi tóra emlékeztető szeme sarkában az öröm mellett a nyugtalanság, a konokság ráncai jelzik: szemmel tartja a világot, a pásztortüzek füstjét s az atombombáét egyaránt”.

A második alkalmi írás (*Levél Kányádi Sándornak*) a költő hatvanadik születésnapjához kapcsolódik, és miután május 10-én Havas Judit Kányádi-estjének bevezetőjeként szolgált – a *Forrás* 1989. októberi számában jelent meg. A *Vannak vidékek* versciklus alig kódolt üzenetéhez híven „el nem küldött, táviratként föl nem adott” levélforma-töredék az életút és életmű jellegadó mozzanatait/mozzajait egybeszöveve fejezi ki a szerző ünnepelet iránt érzett szeretetteljes nagyrabecsülését. A *Fától fáigtól a Sörény és koponyáig* emelkedő pályáiv olyan nagy formátumú költőre vall, akiről Nagy Gáspár a példaembereknek kijáró tisztelettel beszél: „Immár két évtizede tudom, hogy a hírvivők, krónikások és konok örökök: tehát a költők legelső sorában vagy, az egy kézen számolhatók közül – ez mára fényesen szomorú evidencia. (...) Szerte a világban, ahol csak magyarok élnek, ismerik verseidet, s ma különös erővel és szeretettel gondolnak rád”. A Kányáditól származó emblematikus szöveghelyek („vannak vidékek, ahol...”, „égő szekértábor”, „azért harang a harang”, „a vers az, amit mondani kell”) az informális helyzet és az esztétikai érték szoros összefüggésén túl arra is figyelmeztetik az olvasót, hogy tisztán irodalmi motiváció és tisztán esztétikai megértés a posztmodern korban sem létezik. A levél végén változatlan formában megismételt, tíz évvel korábbi születésnap távirat kurzivált szövege is ezt a meggyőződést erősíti bennünk. (Zárójelben és emlékeztetőül: „... amikor a költészet a többféle megnemközelítés/ látványos eszközeivel kussol a lényegről akkor te... stb.)

A szeretetben és sorsvállalásban azonosuló köszöntőversek sorában művészi értékei okán egészen különleges helyet foglal el a költő hetvenötödik születésnapjára írott *Mi volna évei mögött?* című remeklés, amely a *Tiszatáj* 2004. májusi számában jelent meg. A legtitikosabb ultrahangokra is fogékony mű a Kányádi-lírára emlékeztető természet- és valóságközeli metaforikájával, áttetsző formarendjével, csillámló játékoságával, nyelvi szépségével és emberi mélységével ragadja meg az olvasót. A személyes

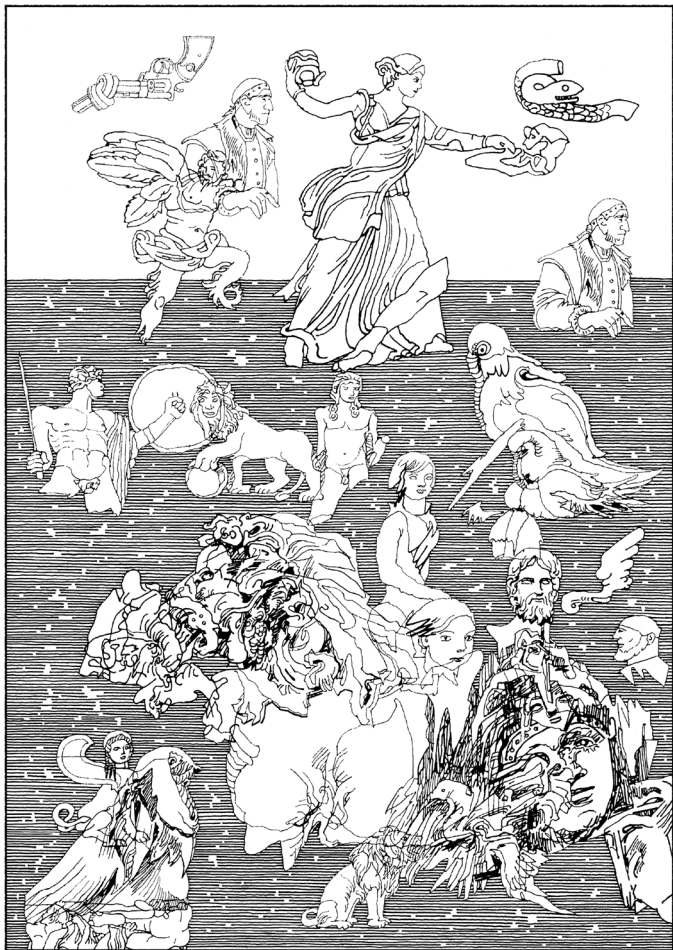
léttörténet pragmatikai vonatkozásait a költői világ imaginárius elemeivel ötvöző, intarziászerűen leltározó alakrajz oly módon láttatja Kányádi Sándor művészi-emberi portréját, hogy eközben a lírai én az idősebb pályatárssal fölismert lényegi azonosságokat, a nyelvszemlélet, a költészetfelfogás, a magyarságélmény, a hagyomány- és értéktudat terén megmutatkozó attitűdbeli egyezéseket is érzékeltetni vagy legalábbis sejtetni tudja. Az már a kifinomult érzelmi intelligencia tanulhatatlan eleganciáját, a nyelvi-szemantikai megformálás bravúráját dicséri, hogy mindezt rejtjelesen, indirekt módon teszi. (A mostani dolgozat keretei között kifejtetni nem, legföljebb csak jelezni tudom, hogy a Kányádi-verseket idéző ritmikai szegmentáltság, élőbeszédszerűség, nyelvi minimalizáltság, beszéd- és dallamtagolás külön tanulmány tárgya lehetne.)

A Kányádi-misztériumot kutató vers a szignifikáns élettények és személyiségjegyek („nagy utak”, „világvégi találkozók”, „árny-mosolyok”, „gyors szökellő szavak”), illetve az értéktudatot kifejező értékjelképek („csikó-csengő”, „golya-kelep”, „fecske-csivít”, „Szamos Nyárád és Küiküllő”, „ama metró-pad”, „fák hegye”) fölemlítésével úgy jut el az érvényes és élményszerű Kányádi-portréhoz, hogy eközben általánosabb létfilozófiai tanulságokkal is szolgál. A *Mi volna évei mögött?* a fizikai és metafizikai világ határmezsgyéjén egyensúlyozó költeményként avat be a látható mögött fölsejlő titkokba, a szenzualitáson túli igazabb és mélyebb valóságba. „Szamos Nyárád és Küiküllő/ megmorajló/ hangja/ mögött/ sőt még ama/ metró-pad fölötti falra/ papírosra/ féltényerre és körömrre/ vagy a fekete korongra/ rótt versek/ mögött/ is van egy másik költő/ fényből s gondból/ egyberostált/ ember-vándor/ el nem romló/ el nem vásó/ mert szívéből tud ő szókat/ Isten hű írástudója/ de bölcsen tud hallgatni is / így prófétál némán s túlhan/ már fák hegyén és koronáján”. Nagy Gáspár vallomásként és önportréként is olvasható verstüneményében, főként pedig annak utolsó soraiban – miközben tehetség és jellem életreszólan fontos összefüggését érinti – mintegy a vékonyka földi jelenlétre figyelmező mementóként tudatosítja a vendéglét transzcendencia általi meghatározottságát, valamint az evilági történések metafizikai távlatból fölsejlő mélyebb és pontosabb értelmét.

Nagy Gáspár számára a magyar irodalom egysége és összetartozása már akkor is nyilvánvaló volt, amikor a határon túli magyar irodalom alkotásai szinte még teljesen ismeretlenek, illetve hozzáférhetetlenek voltak a hazai olvasóközönség körében. Versei háttérvilágát fölillantó esszéi (*Szavak a rengetegből*, Tiszatáj Könyvek, 2004), valamint vallomásokat, emlékezéseket, interjúkat tartalmazó kötete (*Közelebb az életemhez*, Tiszatáj Könyvek, 2005), továbbá Görömbei András Nagy Gáspárról írott monográfiája (Kalligram Kiadó, 2004) egyaránt bizonyítja, hogy költőnk a sokágú síp szólamait a határokkal dacoló nyelvi-szellemi haza spirituális szimfónia-élményeként érzékeltette és érzékeltette évtizedeken át. Lett légyen szó Tamási Áronról, Sütő Andrásról, Jékely Zoltánról, Határ Győzőről, Gál Sándorról, Farkas Árpádról, Ferenczes Istvánról, Vári FABIÁN Lászlórról, Kannás Alajosról, Baránszky Lászlórról, Horváth

Elemérről vagy éppenséggel az „Isten hű írástudója”-ként aposztrofált Kányádi Sándorról, az esszéíró és vallomástevő Nagy Gáspár gondolatai majd’ mindig az egyetlen és pótolhatatlan anyanyelv körül forognak, mondván, hogy „nem félteni kell anyanyelvünket, hanem sokkal jobban szeretni (...) Mert csak a szeretet védelmezheti meg és teremtheti újjá az isteni rendelés szerint ajándékkul kapott anyanyelvet”.

A nyelvre való ráutaltság és a nyelvnek való elkötelezettség képezi Nagy Gáspár és Kányádi Sándor közös ethoszának legdominánsabb elemét, hiszen Kányádi *Apáczai* című portréversét idézve: „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”. Az a megtartó és létüknek értelmet adó nyelv, amely mindent tud, és amely mindig hatalmasabb használóinál. De ha a költészet bármi oknál fogva hallgat a lényegről, akkor a mégoly omnipotens nyelv is vajmi keveset ér.

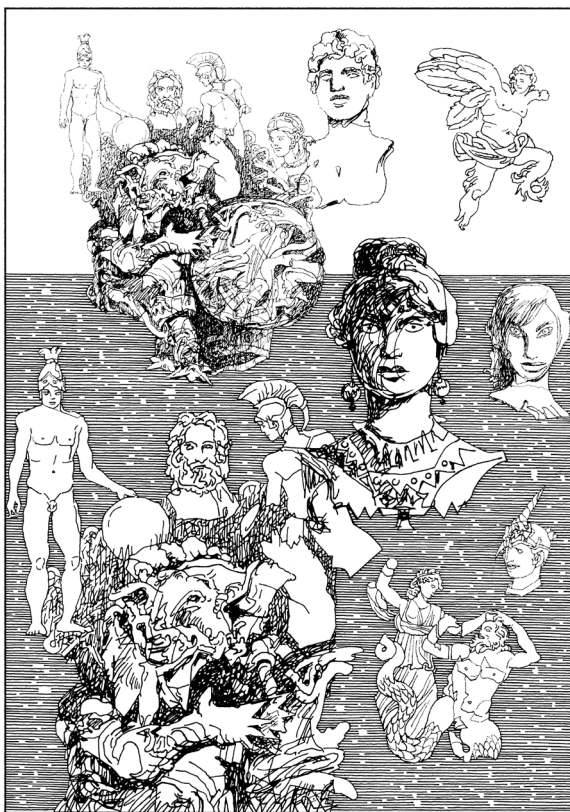

Holló József

Szavakból font koszorú – Kányádi Sándornak odaátra

A Teremtő elhívott: még nem tudom felfogni!
És a tudatalattimban a költészeted kísért:
hallom egy versed két sorát: „*valaki engem
kiszemelt valamire valamiért.*”
Így rendeltetett el a Te küldetésed,
hogy az álmaid ránk hagyhasd elmenőben,
miután bejártad sorsod útvesztőit:
a félrekapott sarkú, szakadt sárcipőben.
Merengek, ahogy ködökben a távol.
Az agyamon át-át villannak verseid
verődve, akár pillák közt a fény –
súgják *székelyfölded* örök értékeit.
Azt, mit magaddal hoztál őrizőnek
dacolva korcs eszmerendszerekkel.
Megtartó hitedbe belecsimpaszkodva
jöttél a lelkedben – önkívületekkel.
Magadhoz szorítva a félténivalóid:
történelmet, hazát, magyarságot, nyelvet!
Félelmek nélkül, ragaszkodón, tisztán,
ahogy álmaihoz kötődik a gyermek.
Egy üresedő világban csurig töltött szívvel
ÍRSZ... hogy gondolatod hagyatékká vesse
a szárnyatlan repülést... amin úgy értél az égi,
hogy visszahozzon vágyad szabadesése.
Múlandót marasztalsz, a maradandóval.
Tudva a kimondott, a leírt szó hatalmát
hirdeted: a remény nyesett ágként kihajt –
és az igazság áttöri a hazugságok falát!
Szelíd énedhez társult istenhittel
Te felelősséggel szólsz holnaphoz és mához!
Ahogyan írod is: „*nem mindegy Uram tudhatod
hogy az utódom áld-e avagy átkoz.*”
Oly jó azt kimondani; értjük minden szavad,

míg próbáljuk elbírní a nehéz örökséged.
 Azt amit ránk hagytál oldó irgalomnak
 féltve őrzi már a Te büszke néped!
 Nem háborogtál a sorsodért soha,
 sem a válladra aggatott keresztjeidért:
 úgy gondoltad: „*viszem egy-két stációt
 a megkorbácsolt Krisztusért.*”
 A Teremtő elhívott. A harangszó velünk sír.
 Szorongó csendeket vigasztal az Ige.
 Összekulcsolt kezekkel érted imádkozunk
 Hozzá, aki ... *kiszemelt téged valamire.*
 Betöltetlen, szörnyű úr maradt utánad!
 Összefolyt, időtlen a nappal meg az éjjel.
 Perelnénk a sorsot, de nem tudunk ocsúdni,
 csak összekapaszkodunk a nagy Ürességgel...

Szíki Károly

„Nagyváros, nagyváros, ne csábíts te engem, maradok holtomig, itt, ahol születtem!”

– *In memoriam Kányádi Sándor* –

„Csak a költő halála után derül ki,
 hogy az volt-e, amit élete alatt hittek,
 s olykor maga is annak hitte magát.”

Hosszú emlékezés és elmélkedés ez, éppen 3 és fél évtizedes emlékek gyűrűje készül ebben az írásban. Háború van a lelkemben, a Mezőségig csapó hullámokkal. Okkal.

1982 nyarán Görömbei András, Bertha Zoltán, Aczél Géza, Márkus Béla, Csoóri Sándor, Csengey Dénes ajánlólevelével indultam el Debrecenből Erdélybe, hogy a tabudöntögető *Befalazott szószerzők* című zenés irodalmi összeállításomban Görömbei András által beszerkesztett költőket meglátogassam, és a versek keletkezési helyszíneit, hangulatait meglessem, megérezzem. Így jutottam el életemben először többek között Kányádi Sándorhoz, Farkas Árpádhoz, Király Lászlóhoz, Ozsvald Árpádhoz, Sütő Andrásához, Magyar Lajoshoz, Bágyoni Szabó Istvánhoz.

Az ajánlólevelél jónak bizonyult, mert nem csak az ajtók, de a szívek is megnyíltak. Sok üresfejű kóborlovag vágatott már akkoriban is körülöttük, kik csupán az idol-idiotizmus szerénytelenségével csöngették fel őket. De beszélni kell komoly kérőkről is: Gryllus Dánielről, aki ez év májusban még koccintott a költő 89. születésnapján, és vallja: *Ez szubjektív dolog, de számomra ő volt a legnagyobb mai költő.* És együtteséről, a Kalákáról, beszélni azokról, akik Ködöböcz Gábor irodalomtörténész átszellemültségi szintjén tanulmányokat írtak a Mesterről.

36 év telt azóta. A varázslat ereje nem tompult 3 és fél évtized távlatában sem, s talán nem túlzás, ha azt mondom, a szeretet ereje legyőzte az időt. Még akkor is így van ez, ha többen végleg elmentek már, és művészi tollforgatóink jelesei a mennyei kávéházakban írják verseiket.

Most éppen aktuális halottunkat, Kányádi Sándort gyászoljuk. És emlékezünk. József Attila szavaival mondva: *nem oly nehéz – idesereglik, ami tovatűnt, a fej lehajlik és lecsüng a kéz.* Lehetne folytatni ezt az Ódát, s nyomában megszületne – rajongásig szeretett költőnkhez igazítva – az elbitorolt sorokból új imádat: *Nézem a hegyek sörényét – homlokod fényét villantja minden levél...*

Mert igen! Kányádit csak imádvá lehetett szeretni. Rakom sorba 36 év tükörce-

repeit, madármarasztaló szavait, szétmálló életeknek, kilátástalan sorsoknak, sok hite-volt nincs nincstelen megtört hitűeknek az ősi magyar életkedvbe, sok-sok nevetésbe fojtott szorongásnak értő-ostorozó rajzába töltött életművét.

Ő biztonságkorlátot állított a szabadságérzetük mellé, mert tudta: nem vagy szabad, csak anyaöltre vágyakozó lubickoló, meghalni is képtelen kupac, még kockázatot is alkalmatlan túlélő. Lefokozott vegetáló egyed. Ezeket a biztonsági kőröket futotta évről évre kifáradástól kifulladásig a nagy-maszk elméletét követve: akkor jó, ha belesimulsz egészen, tehát eldobhatod a saját arcodat. Befelé forgatással akarta megvalósítani saját szándékát Amerikában, Kanadában, az anyaországban és Erdélyben.

Terrakotta-lét hírnöke lett, a mázatlan égetett kisebbségi sorsközösség lázadója, ahol mindenkor felvillan egy fanyar, magányos pillanat-zárószó, de nem lezárásnak, hanem hitnek, a holnapi felkelés reményébe oltva. S ha már kopott benne a *hírnökség*, akkor madarakat vigasztalt, miben gyermeki lelke kapott szárnyra. Kézről kézre, generációról generációra hagyatkozzuk írásait, ahogyan magam is a Tisza kutya történetével kezdtem gyermekeimmel, s a *Virágon vett vitéz* szétrongyolódva most unokám polcára kerül.

Kányádi Sándor 1929. május 10-én született Hargita megyében, Nagyalambfalván. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, majd a Római Katolikus Főgimnáziumban és a fémipari középiskolában végezte el. Ezt követően színművészetet tanult, de a diplomáját Kolozsváron, a Bolyai Tudományegyetemen szerezte meg a nyelv- és irodalomtudományi karon. Kányádiban először a szintén erdélyi költő, Páskándi Géza (1933–1995) látta meg a tehetséget. Szívesen beszélt Kányádiról, mikor színdarabját próbáltuk az Egri Vár színpadjára, Pesten. Ő közölte 1950-ben első versét a bukaresti *Ifjúmunkás* című lapban. Összesen tizenkilenc verseskötete jelent meg, műveit angol, észt, finn, francia, német, norvég, orosz, portugál, román és svéd nyelvekre is lefordították, utolsó könyvét 2002-ben adták ki *Felemás őszi versek* címmel. Írásművészetét számtalan alkalommal ismerték el. 1993-ban Kossuth-díjjal tüntették ki. 2014-ben a Nemzet Művésze lett, 2017-ben pedig megkapta a Prima Primissimát. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Írói álneve Kónya Gábor volt.

Kedves Sándor! Először be kell vallanom 1982-es félelmeim! Amikor beesteledett, az ajánló levéllel kezemben elindultam felkeresni a *Befalazott szószerk*be szerkesztett költőket. Mindig be volt osztva, kihez megyek. A legfélelmetesebb a Te lépcsőházad volt. Szerintem lidérces álmaim innen is származnak. Akkor már ismertem az újfasizmus ellen írott *Könyvvelző* versed, a megaláztatás meghűlt véredényeit, a rém dallamára kocogó fogak ritmusát. Mindazt a körülményt, amelyben ezek a versek megfogantak. Az éjjel utáni nyelv didergését éreztem minden porcikámban, amikor a sötét lépcsőházba érkeztem. Nőtt és feszült bennem a félelem, a becsapódott bejárati ajtó és valami nyikorgás zaja köszöntötték egymást,

és nem tudtam, hogy fussak, vagy maradjak, merjek-e két emeletet menni még? Kezemben egy kis balta, amelyet magammal hoztam, mert a sátorverés után valamiért hoztam nőtt.

Elém buggyannak ezek a rémséges esték, és nagyon szégyellem bevallani akkori félelmeimet, bozontos rettegésemet. Hívtál, mentem, persze, hogy igen. Egy lépcső, még egy, még ötven, csengetés és fény! Megmenekültem. Ez volt az első felvonás. A második könnyű volt. Szólt a zene a rádióból. A rádió mindenkinél szólt. Ültél a saját gipszmaszkod alatt, és verseket mondtál, a legújabbakat olvastad fel, melyeket aztán átadtál, hogy ottlétem alatt tanuljam meg, és adjam oda X szerkesztőségnek, de a papírt nem vihettem át a határon.

A *Metszetet* kaptam, amiből megértettem a remény utáni vágyakozást és magát a reményt, hogy egyszer vége lesz! Fakó reménység ébredsz, és vége lesz a fekete szenvedésnek. Még megkértel, mutasd meg azt az ablakot, ahonnan kitekintve a secusok cipőjének orra látszik a falhoz húzódva: Ha le mer tekinteni az ember. A ház előtt egész éjszaka... A rettegés apokaliptikus szonátája az a vers. *A ház előtt egész éjszaka ott állt egy terepjáró, égő féklámpával állt, mintha csak akkor érkezett volna, mint ha éppen indulni akart volna...*

Két marokra fogta szívem újra a félelem, mert tudtam, lassan el kell köszönnöm, a lépcsőházból valahogy ki kell jutnom a kocsig. Az elköszönés olyan volt, mintha sosem találkoznánk már, mert ezek a búcsúk mindig különös jelentőséget kaptak. Persze, hogy találkoztunk még, de akkor is kitámasztotta bennünk az idő múlását az a néhány perc. Nem vallottam be, hogy a baltát eldugtam a lépcsőfordulóban, mert akkor azt is be kellett volna vallanom, hogy félős kisgyerek voltam, és hogyan jön egy rettegő alak ahhoz, hogy a *Fekete-piros* verset szájára vegye, pláne ha széki is az illető?

Nehéz, sötét idők félelme ébred ma is bennem. Akkoriban a Fagetban laktunk, a Tordai út menti kempingben. Csak később tudtam meg, hogy a nyolcvanas években azért volt ott olyan sok erdélyi, köztük kolozsvári is, mert egyedül onnan lehetett befogni a magyar televíziós adást. Belegondolt-e már valaki abba, milyen bünt követett el a bolsevik baloldal magyarjaink legjavával, éppen azokkal is, akik a televízió magyar adásáért kempingbe mentek? Hátborzongató, ahogyan belovagolt a halál Erdélybe, azon a bizonyos 2004. december 5-i Mikulás-napon is! Lidérces messze fény... És milyen jó, hogy ez a nemzetáruló, testvértagadó semmi-embergyűjtemény mélyen a Faget szintje alatt, elbukva virraszt!

A *Befalazott szószerk* összeállításból talán a legsúlyosabbak a Kányádi-versek voltak, abban a Görömbei-szerkezetben, hol mindegyik egy nemzet-gerenda volt. Megtartó váz, több ezer évre faragott sózott váz. De most ehhez a félelem-devianciához ez a bevallás illik.

Gondolatban még most is lerohanok a Hórea emeletéről, és bevágom magam a

kocsiba. Bezárok minden ajtót és várok. Percekig állok még a háza előtt, mint aki megmenekült a haláltól: kilihegem magamból a félelmet.

Vége a baltaszorongós éjnek, évtizedeket átugorva előre kéredzkedik egy másik est, mely 2006. október 22-én volt. A floridai Bánkuty házaspárral, Lányi Zsoltékkal és néhány katonával a 13 nap 13 helyszínes, 50. évfordulós rendezvény egyik állomására, Kolozsvárra siettünk. A magyar Sapientia Egyetemen Bocskay-szobrot avattunk, amelynek fő adományozója Bánkuty Géza és Ilona volt. Először Király Lacit faggattam egy tanteremben, majd a következő felvonásban jött a Kincses Kolozsvár est. A Malomárok és a telefonház közé vitt az éji barangolás. Újra a fekete-piros helyszínen! Összegződött bennem a némaság és a tánc. A vers itt különös akusztikával zengett. A Fekete-piros megemelt bennünket, egészen a tagadás tagadásáig, mint életcélig. Hol vagy már többségi Kolozsvár, ki írja a Te drámadat Sándor? Fáj az éjszakai hidegben, hogy koporsó lett a kincses múlt. És nem akarom elfogadni, hogy ez lesz a megváltó jászolunk! A teljes pusztulásba kell betakaróznunk és búcsút inteni Nagy Lajos országának, Mátyás terüj-honának és Horthy visszaszerzett nyoszolyájának? Elment az idő. Nagyon hideg lett ott, a Mátyás-ház tövében. Haza kellene menni, hazavinni még megmaradó feleinket. Látjátok, mivé lettünk?

Kányádi azt mondatja Janussal: Mestrében meg sem állunk! Tudtam, meg fogok állni hamarosan Mestrében is, csak az kicsit arrébb van, legalább 1200 kilométernyire. De nincs ember, ki azt mondatná velem: Szamosújváron ne álljunk meg! Megállunk, mert a magyar sors és irodalom, a szabadságharc és irodalma oda vonzott Kallós Zoli bátyámhoz, Wass Albert otthonához. Betyár leszármazott másként nem is tehetne! Már csak néhány kilométerre vagyunk Széktől is. Aztán vissza Sándorhoz.

Egy fekete kedden piros arccal, zenész kollégámmal, Szabó Violával, Kányádi- és Sütő-előadásokat tartottunk a Marosvásárhelyi Színházban. A délelőtti műsorunk végén a rendőrség emberei megjelentek a színházban, és azt mondták: nem javasolják az esti előadás megtartását, mert testi épségünket nem tudják garantálni, hiszen a városban rendkívüli állapot vette kezdetét.

Kirohantam a térre, és akkor megláttam a nyitott teherautón botokkal, villákkal hadonászó fémfogas fasiszták örült ábrázatát, és megértettem: nem csak az előadás marad ma itt el, hanem valami más is megszakadt, eltört Erdély fővárosában... És mondogatni kezdtem a *Könyvjelző* című versed, Sándor, amit az újfasizmus ellen írtál: ... *van amikor a megmaradtra vadásznak mint a ritka vadra...*

Mikor írom ezt a visszaemlékezést, a *Madármarasztaló* verseskötetéből kiesik egy összehajtott újság, az *Igazság* napilap 1988. június 19-i száma, hátoldalán egy budapesti hír: *az 1956-os esemény idején aktív ellenséges elemek tüntetést rendeztek Budapest központjában. Szocialistaellenes jelszavakkal megpróbálták befolyásolni a*

350-400 főből álló csoportot. Bevitték a rendőrségre Rácz Sándort, Demszky Gábort és más budapesti lakosokat. Átfut rajtam, hogy kedvesem is ott tüntetett akkor, s most felolvasom neki a Sándor által elrejtett újságcikket. 30 éve történt...

3 évtizede, mint amikor megállunk a szocreál épület előtt a Fötér sarkában. Szorongva belépek vele a súlyos kommunista idők jeleit hordozó emeletes épületbe, s ő már mondja, miért hozott ide: *30 évet töltöttem itt a Napsugár szerkesztőségben. Elővesz egy könyvet, dedikálja, és én megértem, ez a kezdet, de mi lesz a vég? – Neked vagy fiadnak dedikáljam? – kérdi, s én mondom, Szilárd fiamnak, és ő már írja finom vonalvezetéssel: ...1987. július 11-én. Ez a Madármarasztaló – versek kicsiknek és nagyoknak* kötet története.

De mi lesz a vége, hol zárjuk ezt a városi korszót? Ő felajánlja, hogy bemutatja a várost, nem turistamarasztaló szinten, hanem kicsit a mélyrétegeket is érintve. Elfogadom, és ahogyan beszél, átérzem, hogy arcra égett maszkok között Díszletváros Kolozsvár. A néző és a díszlet egy helyen van, a mozgó közönség maga választja meg a színhelyet tereken, utcákon, parkokban és termekben. Ez a befelé forgatós táncjáték adta az izgalmat. Folytonos versengés az idővel és a megszerzés örömeivel. Mert a megszerzés a lényeg, mint az élet minden más területén. És ami lényeg: ha befizettél a játékra, minden további nézelődés ingyen van. Ne nézz hátra, és ne nézd a büfét sem, mennyi egy kávé és egy pohár sör. Csak add oda magad a forgatagnak és sodródj, mert ezt szereted.

Egy nagy maszkban vagyunk, szűk és túlzásúfolt helyszínek díszletében. Mindig változó szcenikában. És Sándor sodor egyre mélyebbre az ismeretlen bugyranak rejtekeibe, templomokba, keresztre feszített idők ismereteibe vitt, Benczédi Sanyi bácsihoz, majd a szerkesztőségekbe, Király Lacihoz, Bágyoni Szabó Pistához, majd ki a térre, ahol megtréfál Mátyás király szobrának lovával, hogy melyik lábát emeli a paripa. Jön az igazmondó király háza...

Mára maradjon a végére a Házsongárd, mert alkonyodik – mondja. Csend a sírok között. Először az U parcella 480-as sírjánál, Reményik Sándornál időzünk, ő fejből mondja az istenes verseket, majd a nagy színészek során vezet végig, Kovács Gyula, Szentgyörgyi István, Poor Lili, Angi Béla, Csóka József, Ambrus Vilmos sírkövét mutatja, legendatöredékeit mondja róluk, majd Kriza János költő, unitárius püspök sírjára emeli tekintetét. Kisvártatva megáll Szilágyi Domokos sírkövével, s csak annyit kérdez: hitted volna, hogy csak 38 évet élt? És Dsida... Nézd, itt a kőkripta, rajta a felirat, ami mutatja, hogy csak 31 évet élt. És én még élek! Minden előre el van döntve? – Mi a vers, Sándor? – kérdezem tőle. Ő porba ír valamit, és így válaszol: A vers az, amit mondani kell! Ezt tanultam meg egy kisdiaiktól, amit azzal egészítenék még ki: amit énekelni lehet. – Vissza kell menjünk a homéroszi időkbe, amikor a verseket mondták és énekeltek? – kérdezek vissza. – Valahogy úgy! Jött Gutenberg, és a vers száműzetett a könyvbe. Most az

internettel fenyegetjük, mondjuk, hogy eltűnik, de ahogyan a könyvnyomtatás is megőrzött írásokat, a mai szennyezés után is marad mondási célokra vers – válaszolja. – Mondják a költeményeidet, mert amint mondják, jó mondani! – vágok közbe. – Én is mondom, mielőtt véglegesen leírom, mert mondás közben kihull belőle a fölösleg – válaszol. – És a megzenésítés mit tesz hozzá? – kérdezem. – A megzenésítés a versben rejlő muzsikát hangosítja ki, s teszi közismertebbé. Balassi, Tinódi mintája él ma is – válaszolja... Brassai Sámuel polihistor halmáról leszed néhány gyomot. Leül a D 380-as sírnál, s itt Szenczi Molnár Albert zoltáraival figyelmez arra, hogy: *a nyelvtudós, filozófus, zoltárköltő, egyházi író, műfordító 28 művet írt, igen termékeny alkotó volt, akinek csak nyomában lépegetek, csak töredékét írtam, amit ő, aki 1574-ben Szencen született és 1634-ben Kolozsváron lépett ki az élők sorából. Egyszerűen szólva: zseni alkotónk volt ő.* És együtt mondjuk a XXIII. Zoltárt: Az Úr énnékem őriző pásztorom, / Azért semmiben meg nem fogyatkozom, / Gyönyörű szép mezőn engemet éltet, / És szép kies folyóvízre legeltet. / Lelkemet megnyugtatja szent nevében, / És vezérel engem igaz ösvényében.

A csend hangjai ülnek közénk a Házsongárdi temető naplementéjében. Sándor feláll, maga elé néz, és nem létező bajusza alatt megszokott, soha le nem hervadó mosollyal mondja: *Püspökök, harcosok, írók, filozófusok, tanárok, bibliográfusok, építészek valamikori létét őrzik e sírok. Mondd: lehet ez épeszűség, hogy még élek?* Erre kérdelem én: nem lehetne már az életünnepség sorozat elején letenni a maszkot, hogy olcsóbban megússzuk? Sok mű-színházi próbálkozás spórolna meg ily módon milliárdokat egy értelmesebb próbálkozásnak. Dűnnyög valamit, és hazafelé tartunk...

Az igazi katarzis csak az írói esteken érezhető a maga teljességében és megismételhetetlenségében. Forgószínpadon ülve, templomban, tavon, barlangban, pincében, ahol eltűnik az éles határ szintér és a zsöllye között, s a néző egyszerre szereplőnek is érzi magát a hatalmas forgatagban. Valami olyan hatást keresett a Mester, olyat, amely mindenhol megtalálta a szereplő és a néző közti legforróbb hangulatot. Ott voltam vele Fehéregyházán, ahol az utolsó pillanatban letiltotta a román gög, hogy verseit mondjam. 1984-et írtunk akkor.

Verseivel házaltunk a kanadai és magyar közösségekben, ahol ismerték már őt korábról, hiszen személyesen is járt köztük 1984-ben egy hosszabb, észak- és dél-amerikai előadókörúton vett részt. Simon Bolívarról szóló verse (Koszorú) ekkor született.

Megrázó egyszerűséggel beszélt Vancouverben Tamási Miklós a Mesterről, akitől csak annyit kért Sándor, hogy az indiánok közé vigye el őt, mert sorsunk, mondta, hasonló az indiánokéhoz. És Miklós, ki ott várja költő testvérét a mennyek birodalmában, elvitte őt, s a rézbőrűekkel való találkozás gyöngyszemekben gurul elő a lapokról a *Vannak vidékek* ciklus közepéről.

Újabb találkozás Sándorral 30 év múlva a budai Várban, a Litea könyvesboltban...

A nagy legendagyártó és mesemondó ízes részleteket idézett gyerekkoráról, az apának soha meg nem kopó példaadásáról, arról, hogy miért írt rimes verseket, ha már énekelni nem tudott. Bepillantást engedett a Színi Akadémián töltött idejébe, s arról is szólt, hogy miért nem lett színész.

Mindezeket az életcserepeket úgy mondta Kányádi, hogy a nevetés és fájdalom könnyei egybemosták a múltat a jelen ünneplő közönségével, ahol előkerül egy merített papírlapokra három nyelven nyomtatott versgyűjteménye, s már Vincze László papírsonglőr áll be élményeivel a mester mellé, hogy miért és meddig még Kányádi mester szolgálatában?

Soha meg nem unható művész volt, kiről azt hitte az ember, úgy szereti a Hórea utcai házat Kolozsváron, hogy sosem lesz pesti író. De már nincs ott, s itt sincs már, s azon gondolkodik ma az olvasó és a néző: lesz-e olyan krónikás, aki a minden állami díjat és még 25 kitüntetést elnyert írófejedelem fellépéseit és az ott elmondottakat lejegyzí, mint egyedi példánynak és példának eredeti hagyatékát?

És ott voltunk Egerben, ahol fát ültetett az Érsek kertben. Kányádit nem más hozta Budapestről Egerbe, mint Alexander Brody író és reklámszakember, Bródy Sándor unokája, Hunyadi Sándor unokaöccse.

A diófánál Kányádi életélményének tükörcserepeit szállította közönsége elé. Érezhetően Isten kegyelméből egy erkölcsi tartóoszlop vendégének érezte magát mindenki, egy fáradhatatlan mester műhelyében járhatott, amint ő járt az említett nagy írók, Tamási Áron, Kós Károly, Illyés Gyula műhelyében. A felettünk lakozó, a jelen elüzletiesedett világból kiszakadó, de meglévő, felettünk keringő értékekhez mentette hallgatóit a nagy mesemondó, a feledhetetlen alkotó. Tette mindezt végtelen nyitottsággal, humorral, lángoló tekintettel, lenyűgöző enciklopédikus műveltséggel. Kezében a lapáttal, s elültetett Egernek nemcsak egy fát, hanem egy erdélyi életszemléletet, a kisebbségi magyar megaláztatásnak, a kiszolgáltatottságnak belakott végtelen horizontjait, hogy figyelmeztessen mindenkori feladatainkra: nem ért véget a küzdelem.

A Mester mindenkor mosolyogva sziporkázó szöveglabirintusba vitte el a hallgatóit, hogy így ültesse be a kódokat, a múlt és a jelen szellemiségét, ránk hagyományozva a feladatot: vigyük a keresztet egy-két stáción át a megkorbácsolt Krisztusért és a meggyalázott leszakított nemzettestvérekért. Úgy fogalmazta meg ezt a szülőföld-nemzetföld szeretetet, ahogy *Simon Bolívar* című versében tette azt saját keresztcipeléséhez, mint programbeszédet.

Kányádi létrát támasztott hallgatóin keresztül a nemzet érzékeny fiaihoz, lányaihoz, hogy közelebb kerüljünk az Úrhoz és közelebb a nemzet égető gondjainak megoldásához. Eközben üzent odaátra is: még várjatok angyalok kicsit, míg elkészíték néhány kutat itt, aztán visszamegyek Gyimesfelsőlokra Berszán atyához, mert ott is szomszjasak a gyerekek.

Amikor beszállt a mikrobuszba, éjjel volt már, de csak mondta, mondtuk fennhangon a verseit, mert olyan ő, mint a kiapadhatatlan kút, amelybe ha belekóstolsz, örökké szomjazol, innod kell.

A barátság nem mindenkor drámamentes, mint ahogyan a dráma sem mindenkor barátságos. Budán, ha nem is egy fél éjszakát, de néhány hosszú percet átvitakoztunk a kis jiddis fordítása okán. A vita kezdete előtt úgy éreztem, elvesztem őt amiatt, hogy behálózott ember lett és a nagy mű megírása helyett az érvényesülés kaviáros kenyerét választotta. Külföldre menekített és ott kitanított gyerekekkel és a kis jiddissel. Nem lelki csoda csevegés az sem, de könnyű futam mégis. Bátorság helyett szörfözés a hawaii hullámokon. Úgy éreztem akkor, ott a III. kerületben, mikor kiszállt a kocsimból, hogy az a bizonyos, az a nagy mű nemcsak, hogy várat magára, de soha el nem fog készülni.

Szerettem volna, ha nem lenne igazam, de tudom, hogy sajnos igazam lett, mert a hálózat így kívánta, akarta és véghezvitte. Hogy csak nem gondoljátok?! Ne hogy már a nagygalambfalvi székelly írja meg korunk krónikáját!...

Így lett a jászolok: gyászolok. Csak egy betű. Csak egy kicsi botlás, és láss csodát! Nincs kitoró öröm, nincs fekete-piros, csak fekete. Fekete, fekete, a fene megegye!

Kányádi létrát támasztott a mennybe gyermekkorában, s egyszerre volt Betlehem falánál, a Sínai-hegy lábánál, és Mózesnél tanult olvasni (Bartos Józseftől).

Ő volt az, aki felkerekedett és elment a pápához, hiszen mint gyermekkorában 5 liter petróleumhoz vásárolt jogot, most pedig a létrán való felmászáshoz: közelebb az Úrhoz!

Szavait szomjazó emberek itták minden esten. De a szomjúság nem szűnik Kányádi közelében, erősen nem szűnik.

Sokáig éltesen a Teremtő téged, Mester! Mestrében is, meg hazafelé jövet Janus Pannoniusszal! – mondtam akkor, amikor csak terveztem, hogy végre a nyomaiban járva ellátogatok oda, hol ez a vers született. Ellátogattam.

Mestre kapujában megkondult bennem az *Elmennek a harangok* című verse:

*Mikor Janus elhagyta Páduát, s az elkísérő jóbarátok is,
akiknek útközben még egy-egy epigrammát rögtönzött
búcsúzóul, mikor a jóbarátok is nagy ölelkezések s egy-
két kulacs Valpolicello után könnyes szemmel
visszafordultak, mikor már porfelhő fődte el őket s a
város fölött szelíden kéklő hegyeket is, kengyelben
állva sokáig s hosszan nézett még vissza Janus, áldást
osztón emelte a még mindig kulacsot tartó kezét és
in nomine Domini megáldotta ifjúsága városát. ...*

Mestrében nem álltak meg Janus lovai. De Mestrében meg kell állni, ezáltal megállítani a király óráját, aki minden idők legnagyobb országává növesztette Magyarországot a XIV. század elején. Nagy Lajos hadiútján járva Mestrében meg kell állni. A térdre kényszerített kényes falaknál. Padova elővárosában meg kellene állítani Kányádi óráját is, hol felerősödnek szavai. Mert eljöttek a harangok érte...

Kedves Sándor! Álljunk meg! Hallgatunk, hogy utolsó szó jogán mit kívánsz még elmondani! – Azt, hogy én még nem állítottam magamról soha, hogy költő vagyok. Ha unokáitok, dédunokáitok Érdemesnek tartanak valamit kézbe venni, amit írtam, akkor elmondhatják: igazi költővel találkoztak őseim. Addig higgyétek, hogy az vagyok, de ti kételkedjétek is, mert az Úristenen kívül mindenki kételkedni kell, mert csak a jóhiszemű kételkedés viszi előre a világot. Csak a költő halála után derül ki, hogy az volt-e, amit élete alatt hittek, s olykor maga is annak hitte magát. Ha olvasnak és elismernek később is, ez lesz az igazi kitüntetésem, ha lesz egy ilyen. A többi, a 33 díjam, kitüntetésem mind szép és megtisztelő, örül neki az ember, de ez ne vezessen félre senkit.

Sokszor hangoztattam: én már megírtam a záró verset, az utolsó Kányádi-költeményt. Megírtam mindent, tehát megtettem, amit megkövetelt a haza.

És kedvesen mosolygott hozzá.

Mondják: pótolható mindenki. Mondják: jön majd valaki más! Nem jön, nem lehetséges. Vannak pótolhatatlanok. Hervai Gizella írta: *Az ének öröm lesz megint, mint arcod érintése arcomon. És akkor majd szavaink válaszolni tudnak egymásnak, mint bőrünk és idegeink. De addig úgy tapogatóznak egymás felé gondolataink, mint a vakok, és te mindig arra válaszolsz nekem, amit valaki más kérdezt tőled.* Hányszor mondtam verseit, házaltam velük huszonéves suhanc, mert belőlem nőttek ki, mint Szilágyi Domokos versei is, értem születtek, helyettem írták, helyettük mondtam és mondom: Mozart, Bartók, Számvetés...

Némi öröm a boldogtalanság kapujában, hogy sok csirkefogót sikerült túlélnie. Rossz filozófia? Lehet. De kit érdekel, ha megtörténhetett gonosz ellenlábás kis- és nagy csirkefogók, bábok, bábmozgatók, maszkok virtuóz világában! És ezért az Úr is megbocsát. Kányádi nem valami hasonlót énekel meg a fekete-piros enciklikában, ebben a magyar-széki imában? A szíkiiben? Fekete-pirosban, csütörtök vasárnap délután, amikor kimenős a lány...? De igen, nagyon hasonlót énekel meg.

Gősi Vali

Felköltöztek a szavak a mennybe*– *Versmontázs Kányádi Sándor emlékének, a költő verseiből* –

„Fölparittyázta az égre magát a pacsirta.
Dugja fejét a sok-sok pipevirág:
Ó, add meg, tavaszom, Tavasz-világom,
keserű szívem szép igazát.

Végzem, mit az idő rám mér,
végzem, ha kell százszorozva!
Hinni kell csak, s följutunk mi,
föl a fényes csillagokba!

Így tűnődtem, még mindig állva,
s borsódzó háttal ültem végül
apám mellé a gerendára.

... éjjel az erdőn, félelmemben,
hol sírtam, hol meg énekeltem.
S mindez úgy tűnik – most, hogy emlék –,
mintha egy tisztás szélén mennék

Sehol egy tenyérnyi kékség
Se cirpelés, se csipogás,
hallgat minden kis muzsikás.
Csak a szél, csak a szél,
egyedül ő zenél.
Ág se moccanhat nélküle,
minden kis hang az ő műve...

Elfogyott a hold. Riadtan fut az őz,
gyapjasul magánya.
Harmattá lett, csillaggá lett,
temetőben sírhalom lett.
Átfutott a halálkapun
könnyedén, akár egy gyermek,
mint aki tán nem is sejtí,
mennyire fáj, mikor elmegy.

Jót húzott a forrásból,
s útnak indult a pásztor.
Útközben sorra elköszönt
a hegyektől s a fáktól.

...harmat leszek, harmat e csillagon,
hogy fényemtől is fényesebbnek
lássák a földet a
szomszédos égitestek.

S ha elszólít a Nap,
nyugodt lélekkel mondják:
tócsákkal nem szövetkezett,
liliomok fürödtek benne,
úgy tűnt el, amint érkezett...

* A montázs Kányádi Sándor emlékére készült, a költő – számomra legkedvesebb, alább felsorolt – verseiből: *Könyörgés tavasszal, Tűnődés csillagok alatt, Udvarunkon öreg gerenda...*, *Gyermekkor, Lapulnak a lehullt lombok, Novemberi szél, Őszi elégia, Asztalos István balladája, Forrás és a pásztor, Harmat a csillagon, Ahogy, Téli alkony, Aztán, Zelk Zoltán meghalt, Hosszú eső, Valaki jár a fák hegyén.*

ahogy az isten észrevétlen
beléd épül minthogyha volna
ahogy te is valamiképpen
vagy a ház és annak lakója
ahogy az erek mint a húrok
aztán csak száll elszáll a lélek
vagy sortűz nyomán tova surrog
rajban akár a seregélyek...

Nyírfák közé zuhant a nap.
Vereslik a nyírfa kérge.
Szájuk szélét nyalogató
farkasok gyűlnek a vérre.
lassan az árnyak nőni kezdnek
fehéren mint valami nyírfák
végéhez közelít a kezdet
ahogy azt már régen megírták

felköltöztek a szavak
a mennybe
csönd van
csak az úr léptei
kongnak az űrben

Milyen magányos
lehet most a Nap
odafönn,
a fölöttünk ringó hullámokon.

valaki jár a fák hegyén
vajon amikor zuhanok
meggyújt-e akkor még az én
tüzemnél egy új csillagot...?"

Lőrincz József

Búcsúzás

Július hetedikén utolsó útjára kísértük nagy költönket, Kányádi Sándort. Ha temetés szép lehet, akkor ez szép volt. Végtelen sorban áradt a székelyruhás és gyászba öltözött kegyeletadók, végtisztességtevők tömege a nagygalambfalvi református templom felé, ahol a szavak vándorköszörűsét búcsúztatták e földi világtól. Sokan, nagyon sokan fontosnak tartották, hogy ott legyenek a búcsúzásnál, oly nagy számban, hogy legalább egy falunyi ember szorult a templomkertbe, ahol kihangosítás, kivetítő által lehettünk együtt a templomban lévőkkel. Amíg az istentisztelet tartott, egyfolytában zuhogott az eső, kiadás, égzengés nélküli, csendes nyári zápor, mintha csak azt az áldásos bőséget akarta volna érzékelteni, amit Sándor bácsi életében nekünk jelentett. Esővel búcsúzott a természet nagy fiától, akit felkent, hogy szóljon nevében az emberek nyelvén. Az istentiszteleten a búcsúztatók emlékeket idéztek fel a Költővel kapcsolatosan, mintegy beindítva a végtelen emlékezés folyamatát. Mert aki földi létében emberi kötelességeinek bőven eleget tett, és kapott is rá elég időt, azt az emberek nyugodt szívvel engedik el, helyet adva az emlékezésnek.

Énekeltük a zuhogó esőben a *Tebened bízunkot*, a kilencvenedik zsoltárt, amelyre hajdan a költő oly csodás költeményt írt a céltudatos és tragikus emberi létről. Énekeltünk, akik a falakon kívül rekedtünk, talán még lelkesebben, mint a bentiek. Egy fehér blúzós asszony bőrig ázott, de ott állt, kitartóan, most már ernyő alatt, mintha a mai napra ezt a feladatot rótták volna ki rá az égiek. Két ernyő oldalán ott hallgatta a kihangosított istentiszteletet, belenyugodva a megváltoztathatatlanba a három költőbarát is: Király László, Ferenczes István, Farkas Árpád. Az esernyő dacára magam is jól eláztam. Elállt az eső, vége lett az istentiszteletnek. Ömlött a templomból a nép. Egyszerű emberek öltöztették a lelküket ünneplőbe erre az alkalomra, államfő is tisztének tartotta, hogy itt legyen, mert megérdemli azt az Érdem.

A gyászmenet a szülői ház kertje végéig kísérte az immár néhait, útközben a Kaláka együttes játszott a költő megzenésített verseiből, mintha csak a Titanicon muzsikálnának. Ahova ősi szokás szerint a szülők is temetődtek hajdan, ott várt a gödör, amit nem lehet elkerülni. Kegyeletadók, tisztességtevők jutottak szóhoz, felzengett a helyi kórus ajkán a *Feljebb emeljétek, feljebb*, miközben a szülőföld göröngyei halmot alkottak. Koszorú- és virághegy jelezte immár a helyet, ahol a földben, most már örökre, a hamvveder nyugszik a költő poraival. Az idő kiderült, s ahogy felnéztünk a szülői ház kertje végében a lombok közt az égre, az volt a benyomásunk, hogy most már tényleg valaki jár a fák hegyén. Zubogva hullt a fény a gyümölcsüket érlelő fákra, és bizonyosra vettük, hogy itt kegyeleti emlékhely lesz majd, ahova még sokan elzarándokolnak Költőnk eszméivel feltöltekezni, verseivel, melyeket mindenkire igyekszik eljuttatni – égi Pegazuson.

Szekeres Mária

egy győzelem születése

hol járnak a kiszáradt mezők
oroszlánfogak metsző harapása –
lélekgyilkok – a kísértés halálos fegyvere
száraz csontok körül motoznak belül
de az éterben titkos imák fényei
csendes diadallal áradnak szét
elme síkok között suhan a szél
az arc még néma nem beszél s
a tekintet mélyén kiszáradt
mezők fölött elárad az éteri fény
minden egybeolvad majd szétválík
néma és mozdulatlan a kútmély
megnyílik Feléd Uram s áradsz
áradsz mint gyengéd szél
s az éteri ragyogásban születik meg
a vigasz... szereteted győzelmes lobogása
mert Te VAGY mindenekben mindenek
fölött a sejtek közötti csöndben
kitárt karunkban s lelkünk megnyíló szövetén

Időnként

Időnként enged a szorítás, időnként felcsillan a Fény.
Időnként belém mar az emberi, az agónia.
de örökké ott a Fényed minden szenvedés mélyén,
és Kereszted árnya napjaimon. mert így emberi,
s érthetetlen isteni szerelmed átvezet az éjszakák
igaz mélyein s a nappalok fényes útvesztőin is.

szétszabdalt idő

nagybőjt van és hó hull.
az Ég sűrű titokban lélegzik belém.
minden Idő ide tornyosul,
arcom makacs földi vádakban ázik.
az Idő által szabdalt csöndben
véreznek a glóriák. gyermeki emlékek
menedéke irgalmadért kiált.